

Angolese politici, Chinese handelaren en nieuwe spoorwegen

De invloed van Chinese leningen op de Angolese economie

Universiteit Utrecht

Afstudeerrichting Geschiedenis

Blok Onderzoeksseminar III Globalisering

Ryanne van Zweeden

Studentnummer: 3703460

Woorden: 12634

19-6-2013

INHOUDSOPGAVE

Hoofdvraag: *Hoe beïnvloeden Chinese investeringen de economische ontwikkeling van Angola?*

Inleiding	3
I. Wat is de huidige (economische) situatie van Angola en welke comparatieve voordelen horen hierbij?	5
§1.1 <i>Het Ricardo- en Heckscher-Ohlinmodel</i>	5
§1.2 <i>Comparatieve voordelen</i>	6
§1.3 <i>Is de resource-curse theorie van toepassing?</i>	9
§1.4 <i>Politieke invloeden</i>	10
II. Op welke manier kwam de ‘Angola-mode’ tot stand en welke contacten gingen hieraan vooraf?	14
§2.1 <i>Eerdere contacten tussen communistisch China en Angola</i>	14
§2.2 <i>De onderhandelingen tussen China en Angola</i>	16
§2.3 <i>De financiële constructie</i>	16
§2.4 <i>De Angola-mode</i>	18
§2.5 <i>Parallele financiële structuren</i>	19
§2.6 <i>Is de Angola-mode bijzonder te noemen?</i>	20
III. Hoe wordt de Chinese lening in praktijk uitgevoerd?	22
§3.1 <i>Clausules rondom werkgelegenheid</i>	22
§3.2 <i>De besteding van de lening</i>	23
§3.3 <i>De rol van de Angolese overheid</i>	25
§3.4 <i>Waar komt het bouwmetaal vandaan?</i>	26
IV. Wat betekenen de investeringen voor de werkgelegenheid en de lokale economie van Angola?	27
§4.1 <i>Problemen: werkgelegenheid</i>	27
§4.2 <i>Problemen: duurzaamheid van de projecten</i>	31
§4.3 <i>Problemen: resource-curse en Dutch Disease</i>	32
§4.4 <i>Problemen: Corruptie</i>	34
§4.5 <i>Verbeteringen door China op gebied van gezondheid, scholing en infrastructuur</i>	35
§4.6 <i>Handel op internationaal niveau</i>	37
Conclusie	40
Bijlagen	42
Literatuurlijst	48

INLEIDING

De relatie tussen China en Afrika is geen nieuw fenomeen. Al sinds de negende eeuw zijn er handelsbetrekkingen tussen China en verschillende Afrikaanse landen. Aanvankelijk waren deze betrekkingen vooral tussen Afrikaanse landen aan de oostkust van het Afrikaanse continent en China. In de loop der tijd zijn er steeds meer Afrikaanse landen bijgekomen, waaronder Angola, die handelsbetrekkingen met China onderhouden. De huidige handelsbetrekkingen met veel Afrikaanse landen, zeker met Angola, zijn uitgebreider dan ooit. Tegenwoordig is China als een economische grootmacht te beschouwen. Sinds de hervormingen van de Chinese premier Deng Xiaoping eind jaren zeventig, groeit de Chinese economie als nooit tevoren. Het huidige China is op zoek naar afzetmarkten voor talloze Chinese exportproducten. China zoekt daarnaast grondstoffen om de eigen economie draaiende te houden. Sinds 1993 importeert China olie en met de sterke opkomst van de Chinese economie in het laatste decennium is deze import exponentieel gestegen. Deze twee economische motieven, het zoeken naar afzetmarkten en naar grondstoffen, hebben het aantrekkelijk gemaakt voor China om bilaterale contacten aan te gaan met verscheidene Afrikaanse landen. Angola is zeer rijk aan grondstoffen en is daarom een interessante casus.¹

China en Angola kennen een bijzondere relatie die in de afgelopen jaren is geïntensiveerd. De burgeroorlog die Angola 27 jaar in zijn greep hield, was in 2002 eindelijk over. In 2007 was Angola de grootste handelspartner van China op het Afrikaanse continent en in 2011 de tweede handelspartner. Het opvallende aan de betrekkingen tussen China en Angola is dat er in 2004 een bijzondere overeenkomst tot stand kwam. Deze overeenkomst is bekend komen te staan als de ‘Angola-mode’, de Angolese wijze, ofwel ‘resource for infrastructure’.² De overeenkomst houdt in dat China de totaal verwoeste infrastructuur van Angola helpt opbouwen door krediet te verschaffen. Hier staat een grote hoeveelheid olie tegenover om de lening te verzekeren. De lening werd in 2004 uitgegeven door de nationale EximBank van China. Er gaan tot op de dag van vandaag 10.000 vaten olie per dag van Angola richting China. De lening die Angola ontving, aanvankelijk 1 miljard dollar en later in 2006 opgeschroefd naar 3 miljard dollar, werd voornamelijk geïnvesteerd in infrastructuur, maar ook in ziekenhuizen en scholen. Opvallend is dat Angola tussen 2002 en 2005 ook diverse malen bij het IMF heeft geprobeerd een lening te verkrijgen. Dit liep echter op niets

---

¹ H. Lee and D. Shalmon, ‘Searching for Oil: China’s Oil Strategies in Africa’ in R. Rotberg, *China into Africa. Trade, Aid and Influence* (Washington D.C. 2008) 109-137, 116.

² V. Foster e.a., *Building Bridges: China’s Growing Role as an Infrastructure Financier in Sub-Saharan Africa*. (Washington, D.C.: Worldbank 2008) xii.

uit omdat het IMF hoge eisen stelde waar Angola niet aan kon voldoen. Deze eisen hadden vooral te maken met financiële transparantie.³ China daarentegen stelde vrijwel geen eisen, behalve olie als onderpand en de afspraak dat 70% van alle bouwprojecten in Angola aan Chinese firma's moet worden uitbesteed.⁴ De vraag die hierbij rijst is wat deze constructie betekent voor Angola. In dit onderzoek wil ik daarom nader bekijken wat de gevolgen zijn van deze bijzondere overeenkomst voor Angola op economisch gebied. De hoofdvraag luidt dan ook: "*Hoe beïnvloeden Chinese investeringen de economische ontwikkeling van Angola?*"

De hypothese is dat de lening van China zowel voor- als nadelen kent voor Angola. Om deze voor- en nadelen beter te bekijken wil ik in hoofdstuk 1 dieper ingaan op de economische situatie van Angola en de comparatieve voordelen die het land bezit nader verklaren. In dit hoofdstuk wil ik ook aangeven welke kansen zij hebben op de internationale markt. Dit zal ik doen aan de hand van het Ricardo- en Heckscher-Ohlinmodel. In hoofdstuk 2 zal ik dieper ingaan op de historische relatie tussen China en Angola. Er zal in dit hoofdstuk ook dieper ingegaan worden op het contract, de 'Angola-mode', en hoe dit tot stand kwam. In het derde hoofdstuk zal ik ingaan op de vraag hoe de lening besteed wordt. In het laatste hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan de economische gevolgen, zoals werkgelegenheid.

---

³ V. Foster e.a., *Building Bridges*, 53.

⁴ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency. Angola's management of China's credit lines* (Londen 2013) 101.

Hoofdstuk I. Wat is de huidige economische situatie van Angola en welke comparatieve voordelen horen hierbij?

De ontwikkelingsstatus van een land kan op verschillende manieren gemeten worden. In dit onderzoek is ervoor gekozen om de economische situatie van Angola te benaderen via het zogeheten Ricardomodel. Angola heeft meer sterke kanten heeft dan dat op het eerste gezicht het geval lijkt. Het Ricardo model is een logische keuze om de natuurlijke voordelen van Angola, ook wel comparatieve voordelen genoemd, te bestuderen. Daarnaast zal via een uitbreiding op het Ricardomodel, het Heckscher-Ohlinmodel, bekeken worden welke zwakte kanten Angola kent. In dit hoofdstuk zal eerst worden ingegaan op de werking van het Ricardo- en Heckscher-Ohlinmodel, waarna de modellen toegepast worden op Angola om zo een vergelijk te kunnen maken andere (Afrikaanse) landen. Daarnaast wordt ook de theorie van de *resource-curse* behandeld omdat deze voor de casus Angola en een beter begrip van de implementatie van de ‘Angola-mode’ van belang is.

§1. Het Ricardo- en Heckscher-Ohlinmodel

Het Ricardomodel en zijn opvolger, het Heckscher-Ohlinmodel, zijn economische modellen. Ze zijn opgesteld om te kunnen bekijken wat de comparatieve voordelen van een land zijn, ten opzichte van andere landen.

Het Ricardomodel dat ontwikkeld is in de jaren dertig van de negentiende eeuw, gaat ervan uit dat wanneer landen zich specialiseren in hun eigen specialismen, zij de meeste winsten kunnen behalen. Het kostte Engeland in de negentiende eeuw bijvoorbeeld relatief minder om textiel te maken dan wanneer Rusland dat zou proberen. Textielproductie is dus een comparatief voordeel van Engeland.⁵ Het Ricardomodel gaat wel uit van absolute vrijhandel. Het voordeel moet hem dus niet alleen zitten in de lokale omstandigheden (grondstoffen, arbeidskrachten), maar ook in de verhandelbaarheid van het product. Het comparatieve voordeel dat Engeland heeft kan bepaald worden door een vergelijking te maken met een ander land of een andere sector waarbij de productiekosten worden vergeleken. Deze productiekosten dienden volgens Ricardo gemeten te worden in de vorm van opportuiniteitskosten, waarbij dus ook wordt afgewogen wat het kost als een land een andere keuze maakt. Land A en land B worden dan vergeleken. Wie de laagste opportuiniteitskosten maakt heeft daarmee dus het comparatieve voordeel. Door te

---

⁵ S. Husted en M. Melvin, *International Economics. 9th Edition* (New Jersey 2012) 60-62.

specialiseren kan het land efficiëntie winst behalen en de export van zijn product verhogen. Het zou dan een potentiële welvaartswinst zijn voor de internationale wereldhandel.⁶

Er zitten wel een paar haken en ogen aan het model. Het gaat uit van totale vrijhandel en een geschikte ruilvoetverhouding tussen beide landen. Daarnaast is er geen rekening gehouden met transportkosten of handelsbarrières. Echter, om economische en geografische factoren van landen te vergelijken kan het model wel geschikt worden bevonden.

Het Heckscher-Ohlinmodel breidde het Ricardomodel uit. Heckscher en Ohlin stelden dat een relatieve overvloed in een land aan bepaalde zaken – bijvoorbeeld olie - en relatieve schaarste (bijvoorbeeld textiel) de stromen van handel bepalen. Als het land zijn schaarste steeds meer kan aanvullen via import is de handel dus optimaal.⁷ De relatieve kostenverschillen die in het Ricardomodel aan bod kwamen hebben volgens Heckscher en Ohlin te maken met de beschikbaarheid van productiefactoren en de factorintensiteit van een economie. De schaarste van een productiefactor is overheersend in dit model en doordat er factoren (variërend van materie tot werknemers) van gebieden met overvloed naar gebieden met schaarste gaan zal er uiteindelijk prijsegalisatie optreden. Een bepaald goed of een bepaalde werknemer zal dan op de internationale markt overal hetzelfde kosten.⁸

§1.2 Angola's natuurlijke voordelen

Angola heeft een aantal natuurlijke voordelen waarvan de importantie echter in de loop der jaren verschoven is. Voor de burgeroorlog (1975-2002), toen Angola een Portugese kolonie was, was het voornaamste exportproduct koffiebonen. Angola heeft veel vruchtbare landbouwgrond en dus veel potentieel voor akkerbouw. Door de burgeroorlog is echter zoveel grond verwoest dat de voornaamste bron van inkomsten naar een ander vlak is verschoven. Angola heeft op het moment een enorme export van grondstoffen waarbij het vooral gaat om olie en diamanten. Olie wordt vooral gewonnen in de kustprovincies in het noorden en het westen van het land. Diamanten zitten meer in het binnenland. Deze exportproducten waren ten tijde van de burgeroorlog een onderdeel van de strijd. Diamantmijnen werden met enige regelmaat veroverd door de bevrijdingsbeweging UNITA, waar ik in het volgende hoofdstuk op terug zal komen.

Volgens een recent onderzoek van het Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) is Angola op dit moment na Nigeria de grootste olie-exporteur in

---

⁶ S. Husted, *International Economics*, 64.

⁷ E. Leamer, *The Heckscher-Ohlin model in theory and practise* (New Jersey 1995) 1.

S. Husted, *International Economics*, 86.

⁸ S. Husted en M. Melvin, *International Economics*, 87.

Afrika. De export van olie bedroeg in 2012 1,9 miljoen vaten olie per dag. Volgens de schattingen van het OECD zal de export van olie waarschijnlijk in 2013 2 miljoen zal zijn. Olie vertegenwoordigde ook het grootste gedeelte van de export: 97,5%. De werkzaamheden binnen de mijnsector zijn goed voor 47% van het Bruto Binnenlands Product. Olie is de grootste motor achter de Angolese economie en Angolese olie is in het buitenland zeer gewild door de goede kwaliteit die het van nature bezit. Angola werd in 2007 lid van de OPEC. De export van olie naar voornamelijk China (43,1%) en de VS (23,2%) is groot. De olie-export bestond tijdens de burgeroorlog ook al. Met de opbrengsten van de export kon de bevrijdingsbeweging MPLA de oorlogskosten voor een deel financieren. In hoofdstuk 2 zal ik hierop terugkomen. Hoe dan ook, sinds de Chinese lening in 2002 is de olie-export geïntensiveerd. De economische groei die het land sinds 2002 doormaakt is grotendeels aan deze export te danken. De economie van Angola groeide in 2011 ondanks de globale economische crisis met 3.8% en in 2012 zelfs met 6.8%.

Olie is echter niet het enige exportproduct van Angola. Diamanten zijn goed voor 5% van het BBP en 2% van de export.⁹ Tijdens de burgeroorlog van Angola (1947-2002) waren diamanten ook een exportproduct voor sommige bevrijdingsgroepen zoals UNITA om hun oorlogskosten te financieren. In **bijlage 1** is een overzicht van de economische groei van Angola te vinden. Aangegeven is het verschil tussen de groei veroorzaakt door olie en de gewone groei van het land als de oliewinsten buiten beschouwing worden gelaten.

Het comparatieve voordeel dat Angola heeft blijkt door de enorme winsten die het land behaalt. Zou Angola een ander product gaan verhandelen, dan zouden de winsten en de daarmee gepaarde economische groei nu niet zo hoog zijn. Angola heeft in de loop der tijd steeds meer olievelden aangeboord (**zie bijlage 2a**) en zich daardoor snel ontwikkeld tot een grote speler op de internationale oliemarkt. De olieprijs die op globaal niveau stegen, hebben de effectiviteit van deze inkomstenbron vergroot. In 2008 en begin 2009 was er sprake van een daling, maar sinds 2010 stijgen de olieprijs en daarmee ook economische groei van Angola.

Olie en diamanten zijn op dit moment het grootste comparatieve voordeel voor Angola, maar er is meer potentieel wat tot groei en voordeel kan leiden. Het rapport van het OECD, maar ook een eerder gepubliceerde *working paper* van de Wereldbank uit 2011 duiden daar op.¹⁰ Er zit veel aardgas in de grond en Angola kan ook heel veel elektriciteit en

---

⁹ AfDB, OECD, UNDP, UNECA, *Africa Economic Outlook 2012: Angola* (Issy les Moulineaux 2012) 7.

¹⁰ N. Pushak en V. Foster, *Angola's Infrastructure. A Continental Perspective* (Policy Research Working Paper, Worldbank 2011) 7.

energie opwekken uit waterkracht door stuwdammen. (zie **bijlage 2b**) De schatting van de natuurlijke gasvoorraad die de Amerikaanse overheid in 2012 maakte is ongeveer 310 miljard kubieke meter.¹¹ Vrijwel de volledige gaswinning is momenteel bestemd voor binnenlands gebruik. Angola probeert langzaam over te schakelen op een economie die niet langer alleen op diesel draait (68% van de bedrijven) maar wil naar gas en waterkracht. Het OECD schat het hydro-elektrisch potentieel van Angola op 18000 megawatt.¹² Volgens de laatste onderzoeksrapporten zijn ontwikkelingen op deze terreinen nog maar net van start gegaan. De Angolese regering heeft aangegeven in 2013 de exploitatie van deze energievormen verder te willen ontwikkelen.

Angola scoort echter ook een paar overduidelijke minpunten. Het grote probleem van transportkosten, die in het Ricardomodel niet inbegrepen zitten, wordt duidelijk aan de hand van deze casus. In het geval van Angola gaat het dan niet om de transportkosten op globaal niveau maar vooral in het binnenland die het comparatieve voordeel verkleinen. Als gevolg van de gebrekkige infrastructuur is transport een vertragende factor. De infrastructuur was in ten tijde van de Portugese overheersing al niet goed. De Portugese kolonisten hebben ook weinig gedaan om de infrastructuur van het land te verbeteren en op te bouwen. Tijdens de burgeroorlog is de fragiele infrastructuur die er was grotendeels verwoest. De World Bank's Logistics Performance Index schaalde Angola in 2012 op plaats 138 van 155 landen als het gaat om logistieke efficiëntie.¹³ Uit het working paper van de Wereldbank wordt ook duidelijk hoe groot de omvang is van het transportprobleem, zeker wanneer we dit vergelijken met andere grondstofrijke landen in Afrika.¹⁴ Het land heeft het langzaamste transport van het hele Afrikaanse continent. Het gevolg is dat de zending van internationale goederen ongeveer 49-51 dagen duurt en 2.1% van alle geëxporteerde goederen vanuit Angola als 'lost in transit' wordt gerapporteerd.¹⁵ Het transportprobleem en vooral de enorme transportkosten waar Ricardo geen rekening mee hield toen hij zijn model opstelde is in het geval van Angola een levensgroot probleem. Het gevolg is dat de productiefactoren hiermee ook veranderen. Olie uit de grond halen is op zichzelf niet extreem duur, maar door het langzame transport wordt de olie relatief duurder. Eventuele nieuwe potentiële (export)producten van Angola kunnen hier ook hinder van ondervinden. De productiesector van Angolese consumptiegoederen

---

¹¹ CIA, 'The World Factbook' (15-4-2013 last update) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ao.html> (5-5-2013).

¹² AfDB, OECD, UNDP, UNECA, *Africa Economic Outlook 2012: Angola* (2012) 5.

¹³ J. Arvis e.a., *Connecting to Compete 2012. Trade Logistics in the Global Economy* (Worldbank Washington D.C. 2012) 10.

¹⁴ N. Pushak en V. Foster, *Angola's Infrastructure*, 27.

¹⁵ *Ibidem*, 27.

bijvoorbeeld, bestemd voor de binnenlandse markt is momenteel nog extreem klein. Op deze manier krijgt deze sector krijgt ook weinig kans tot verdere ontwikkeling. Wellicht dat verbetering van infrastructuur met Chinese hulp bij kan dragen aan het vergroten van het comparatief voordeel van Angola.

Handelsbarrières maken ook geen deel uit van het Ricardomodel. Dit is ook voor Angola met betrekking tot de wereldmarkt een probleem. De prijzen die Angola aanhoudt voor olie naar andere landen zijn op normaal niveau, maar in eigen land zijn de olieprijsen extreem laag waardoor er een vorm van onderprijzing optreedt. Volgens het rapport van het IMF komt dat ook doordat er veel subsidie van de regering besteedt wordt aan het winnen van olie.¹⁶ Bovendien maakt de Angolese overheid het extra moeilijk om een bedrijf op te starten en lopen ondernemers tegen een muur van bureaucratie op. Importsubsidies zijn nauwelijks van toepassing.¹⁷

Om terug te komen op het H-Omodel is duidelijk wat Angola op dit moment als groot probleem ervaart: de landbouw. Er is veel potentieel aan landbouwgrond, maar omdat Angola kampt met ongeruimde mijnevelden en de verwoesting van goede landbouwgronden wordt nu de helft van het voedsel geïmporteerd uit omliggende landen zoals Zuid-Afrika.

§1.3 Resource-curse

De vaststelling dat Angola's comparatief voordeel vooral uit grondstoffen bestaat doet de vraag opkomen of er niet ook sprake is van zogeheten 'resource-curse', ook beter bekend als 'de vloek van de grondstoffen'. Globaliseringcriticus Joseph Stiglitz snijdt in zijn boek 'Making Globalization Work' dit probleem aan. Het houdt in dat de hoeveelheid grondstoffen er juist voor zorgt dat het slechter gaat met een land dan wanneer zij er niet waren. Het gaat meestal om relatief arme en onderontwikkelde landen. De lokale elite van het land houdt de inkomsten van de grondstoffen bij zich en wordt zelf ontzettend rijk terwijl de lokale bevolking daar niets van merkt. De welvaart blijft dus in de bovenste lagen hangen en genereert in sommige gevallen daardoor ook geen economische groei van het land of hooguit een 'boom en bust' conjunctuur. Voor verdere ontwikkeling zou het land echter moeten investeren en zorgen dat het met de winsten van de grondstoffen de ontwikkeling in eigen land wordt gestimuleerd. Hierbij valt ook te denken het (leren) produceren van andere producten. Dit is nodig om afnemende grondstofvraag op te kunnen vangen en om ook zeker

---

¹⁶ N. Pushak en V. Foster, *Angola's Infrastructure*, 21.

¹⁷ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 117.

te zijn van inkomsten in het geval de grondstofvoorraden uitgeput raken.¹⁸ Vaak als er sprake is van “de vloek van de grondstoffen” is er geen sprake van een duurzame ontwikkeling van het land. In het geval van Angola is het niet zo dat er geen economische groei plaatsvindt, maar of de lokale bevolking iets merkt van de winst uit de olie valt te betwijfelen. Door te onderzoeken wat het effect is van de Chinese investeringen in Angola die dankzij olie mogelijk zijn, is het ook mogelijk om antwoord te geven op de vraag of Angola door zijn natuurlijke rijkdommen niet geplaagd wordt door een vorm van vertragende voorsprong.

Een ander probleem dat optreedt met de resource-curse is vaak de zogeheten ‘Dutch Disease’. De Dutch Disease houdt in dat de wisselkoers van het land stijgt door de export van grondstoffen. Grondstoffen worden altijd uitgedrukt in dollars en omdat er een toename is de export van grondstoffen is er ook een toename van het aantal dollars dat het land bezit. De dollar zakt daardoor in waarde ten opzichte van de lokale munt. Het gevolg is dat andere ondernemingen in een land een slechtere concurrentiepositie hebben op de wereldmarkt en relatief duurder zijn. Doordat ondernemingen in buurlanden relatief goedkoper producten kunnen verkopen wordt het grondstofrijke land uit de markt geprijsd. De grootschalige export van grondstoffen kan dus schadelijk zijn voor rest van de economie in het betreffende land. Het probleem dankt zijn naam aan het feit dat er in Nederland ooit een dergelijk probleem optrad als gevolg van de verkoop van aardgas.¹⁹

§1.4 Politieke invloed

De ontwikkeling van een land wordt niet alleen door import en export bepaald of door de beschikbaarheid van natuurlijke bronnen. De politici van een land kunnen veel invloed uitoefenen op de economie van hun land. Als een land geen voordelen kan benutten omdat het bijvoorbeeld te corrupt is, ontstaan er uitwassen zoals de hierboven beschreven resource-curse. Staten kunnen daardoor alsnog falen, zelfs al lijken zij op het eerste gezicht op de goede weg te zitten. Politieke invloed en ontwikkeling is dus een belangrijk aspect wanneer de algemene ontwikkeling van een land bekeken wordt.

Een theorie die op dit probleem inspeelt is de theorie van Douglas North, John Wallis en Barry Weingast in hun boek ‘Violence and Social Orders’. Deze theorie beschrijft drie verschillende soorten samenleving: de primitieve samenleving, de gesloten samenleving en de open samenleving. De nadruk ligt vooral op de gesloten en open samenlevingen en de transitie van de gesloten naar de open samenleving.

---

¹⁸ J. Stiglitz, *Making Globalization Work* (Londen 2007) 136-142.

¹⁹ J. Stiglitz, *Making Globalization work*, 143.

De theorie gaat als volgt: in primitieve samenlevingen van jagers en verzamelaars is er geen staat of instelling die de veiligheid waarborgt. Dat is een probleem, dus zal zich op een gegeven moment een kleine groep vormen die onderling een niet-aanvalsverdrag afsluit en de toegang tot bronnen en arbeid gaat bepalen om daar inkomsten uit halen.

Zodra dit gebeurd is daarmee de gesloten samenleving, die wereldwijd het meeste voorkomt, geboren. De gesloten samenleving wordt gedomineerd door de elite die haar eigen privileges en bezittingen wil veiligstellen. De relaties in deze samenleving zijn persoonlijk van aard en er zijn dus patronagenetwerken waarbij ook uitwassen zoals corruptie kunnen horen. De meeste ontwikkelingslanden zijn volgens deze theorie dan ook gesloten samenlevingen.

De gesloten samenlevingen vallen op hun beurt weer in drie stadia te verdelen. Deze stadia zijn afhankelijk in de mate waarin taken binnen de samenleving zijn geïnstitutionaliseerd en de mate waarin die instituten op hun beurt weer los van de politiek zijn komen te staan. De eerste vorm van een gesloten samenleving is de *fragile natural state* waar er geen instanties en gedeelde verantwoordelijkheden bestaan. Het is de meest basale vorm van een gesloten samenleving. Een coalitie domineert de samenleving maar kan ook zo weer verstoten worden door een nieuwe coalitie. De coalitie is ook erg afhankelijk van de personen die er in zitten. Externe of interne veranderingen kunnen de coalitie laten omvallen of er kan geweld losbarsten in de vorm van een burgeroorlog. De fragiele samenleving is dus niet stabiel. Politiek en economie zijn vaak onlosmakelijk verbonden omdat de elite via de politiek vaak de economie manipuleert. Een voorbeeld van een fragiele gesloten samenleving is bijvoorbeeld Afghanistan of Somalië.

De *basic natural state* is geavanceerder en kent instituten, al zijn die erg zwak. Deze instituten zijn vooral om zeer basale problemen veilig te stellen, zoals het bezit van de elite of de opvolging binnen de elite. De problemen hebben vaak als kenmerk dat ze aanleiding tot geweld kunnen geven. De instituten en instellingen staan vaak onder leiding van een lid van de elite en staan dus niet op zichzelf. Deze instellingen zijn dan ook niet onafhankelijk van de staat. De instellingen zijn wel meer afhankelijk van wetten en iets minder van de personen die de instelling leiden dan in de fragiele samenleving.

De laatste fase van de gesloten samenleving is de *mature natural state* (volwassen gesloten samenleving) waarbij er zich wel langzaam organisaties en instellingen ontstaan die onafhankelijk zijn van de staat.²⁰ De balans in de dominante coalitie wordt behouden door persoonlijke relaties. Wanneer de balans langere tijd stabiel is kunnen er duurzame afspraken

---

²⁰ D.C. North, J.J. Walis en B.R. Weingast, *Violence and Social Orders* (New York 2009) 44-47.

worden gemaakt die niet zijn gebaseerd op basis van identiteit van een persoon maar op basis van de functie van een lid. Bijvoorbeeld privileges die een bepaalde stand van adel krijgt en de privileges van een koning (privaat recht). Daarnaast bestaan er nu meer instituties buiten de staat om en is er een verfijnder rechtssysteem. De elite is stabiel en wordt niet meer zomaar verstoten door interne of externe problemen. De economie wordt minder door de politiek beheerst.

De laatst genoemde fase van de gesloten samenleving kan eventueel een overstap maken naar een open samenleving maar dit is nooit gegarandeerd. Een zeer belangrijk punt dat North aangeeft is dat de elite niet altijd een overstap hoeft te maken. Zij moeten de overstap in haar eigen voordeel achten en dus zelf dit besluit nemen. In het ergste geval, bijvoorbeeld wanneer er plotseling toch ineens een burgeroorlog uitbreekt of er een ander probleem ontstaat, kan de volwassen samenleving terugvallen in een basis of zelfs erger een fragiele gesloten samenleving. De theorie moet dus niet als een natuurlijke logische ontwikkeling worden beschouwd.²¹

Bij een transitie naar een open samenleving zou de elite haar privileges moeten opgeven en onder algemeen geldende regels moeten gaan leven. De elite moet hier zelf voordeel in zien, wil de transitie lukken. Het gaat er dan vooral om of de elite van een land er voordeel in ziet. De elite kan bijvoorbeeld voordeel zien in een transitie als zij ontdekken dat hun bezittingen onder een rechtssysteem goed beschermd worden.

Voor de overgang naar een open samenleving moet wel aan een aantal duurzame drempelvoorwaarden voldaan worden. De theorie van North wijst op drie drempelvoorwaarden: het creëren van niet-persoonsgebonden instellingen, het zorgen voor beheersing van het leger en het creëren van een onafhankelijke rechtsstaat. Als aan deze drempelvoorwaarden voldaan wordt kan een overgang naar een open samenleving gemaakt worden.²²

De theorie betekent voor ontwikkelingssamenwerking vaak dat omdat de samenleving een gesloten samenleving is, er niet zomaar vrije verkiezingen georganiseerd kunnen worden die tot hervormingen kunnen leiden. Helaas gebeurt vaak het tegenovergestelde en gebruikt de elite de verkiezingen om de macht die zij al had te verzekeren of ziet een nieuwe elite zijn kans schoon om de oude elite te verstoten. De balans blijft dan gelijk en er vindt geen ontwikkeling plaats.

---

²¹ D.C. North, *Violence and Social Orders*, 188.

²² *Ibidem*, 150-155.

De huidige regeringspartij in Angola, de MPLA, is de enige partij die het voor het zeggen heeft. De staat is dus een eenpartijstaat met een elite die relatief veel macht bezit. Angola kan dus wel omschreven worden als een gesloten samenleving. Angola onderzoekster Lucy Corkin die haar onderzoek primair richtte op deze eliteclub en de werking daarvan beschrijft Angola als een 'Strong weak state'.²³ Gezien de controle die de Angolese MPLA elite uitoefent op de economie en de toegang tot inkomstenbronnen beperkt zal waarschijnlijk uitwijzen dat Angola als een gesloten basissamenleving gezien kan worden. De vraag in dit onderzoek is in hoeverre China een positieve invloed hierop uitoefent.

---

²³ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 25.

Hoofdstuk II. Op welke manier kwam de ‘Angola-mode’ tot stand en welke eerdere contacten gingen hieraan vooraf?

In 2002 kwam er een einde aan de 27 jaar durende burgeroorlog in Angola toen een van de belangrijkste oppositieleiders, Jonas Savimbi, de dood vond. De belangrijkste taak van de Angolese overheid was op dat moment het totaal ingestorte land er weer bovenop te helpen. De infrastructuur was verwoest. Sommige steden en dorpen waren vrijwel onbereikbaar geworden en vormden eilandjes in mijnenvelden. Met dank aan onder andere de Chinese overheid worden er nu wegen herbouwd maar er is nog een lange weg te gaan. Een kleine nuance dient vooraf gemaakt te worden omdat China niet de enige speler in Angola is. Naast China zijn ook India, Brazilië, voormalig kolonist Portugal en verschillende NGO's actief in de wederopbouw van Angola.²⁴

§2.1 Eerdere contacten tussen communistisch China en Angola

Het is niet de eerste keer dat China met Angola een samenwerkingsverband aangaat. De officiële banden werden pas in 1983 bevestigd maar daarvoor had China contact met verzetsgroepen in Angola. Angola werd in 1975 onafhankelijk van Portugal en verviel in de jaren daarna in een burgeroorlog die tot 2002 duurde. Voor 1975 waren er al verschillende groepen die voor een onafhankelijk Angola stredden tegen de Portugese overheersing. De bevrijdingsbewegingen die later met elkaar de strijd aangingen, bestonden dus al voordat Angola onafhankelijk werd.

In deze interne strijd steunde China verschillende bewegingen. In het begin van de jaren zestig steunden zij kort de MPLA (*Movimento Popular de Libertação de Angola*). De MPLA was van oorsprong een gematigde communistische partij die in 1956 werd opgericht. Al gauw bleek dat de MPLA ook gesteund werd door de Sovjet-Unie en later ook door Cuba. De steun van de Sovjet-Unie voor de MPLA was een reden voor China de reden om in 1964 over te stappen op de tegenstanders van de MPLA, namelijk de FNLA (*Frente Nacional de Libertação de Angola*) en UNITA (*União Nacional para a Independência Total de Angola*). Deze twee groepen waren afsplitsingen van de MPLA. Vooral UNITA onder leiding van

---

²⁴ L. Corkin, 'Management of Chinese Credit Lines' in M. Powers and A.C. Alves, *China & Angola. A Marriage of Convenience* (Oxford 2012) 45-67, 53.

Jonas Savimbi zou zich in de burgeroorlog tot de grootste tegenstander van de MPLA ontpoppen.²⁵

Het Chinese motief voor steun aan UNITA was grotendeels ideologisch te noemen. In 1964 is China UNITA gaan helpen met militaire training. Jonas Savimbi heeft een aantal jaar in China een maoïstische guerrillatraining gevolgd. In het licht van de Koude Oorlog was het voor China gunstiger om hun Maoïstische ideologie door te geven aan de tegenstanders van de door de Sovjet-Unie gesteunde MPLA.²⁶ Bovendien was Savimbi bij de Chinezen favoriet omdat hij van het platteland kwam. De Chinezen zagen daarmee een gelijkenis met hun eigen communistische leider Mao, die vanaf het Chinese platteland zijn revolutie startte.²⁷ De MPLA op zijn beurt ontving van de Sovjets ook militaire training en wapens. In de jaren zestig liep het in politiek opzicht geleidelijk spaak tussen China en de Sovjet-Unie als gevolg van spanningen die sinds de dood van Stalin in 1953 al aan het oplopen waren. Mao, die zijn eigen versie van het communisme erop nahield, wilde zijn eigen koers bepalen en niet gedomineerd worden door de Sovjet-Unie van Nikita Chroetsjsjov. In de jaren zestig was de relatie tussen de Sovjets en China bijzonder koel te noemen, met veel openlijke woordenwisselingen. Het was dus niet verwonderlijk dat China expres de partij steunde die de Sovjetgesteunde partij MPLA bestreed. De MPLA werd naast de Sovjet-Unie ook door Cuba ondersteund. Cuba was weliswaar communistisch, maar politiek gezien geen bondgenoot van China. Toen de Sovjet-Unie in de jaren tachtig meer in zichzelf keerde door verschillende interne problemen, nam de Cubaanse invloed binnen de MPLA verder toe. Het feit dat de MPLA zulke nauwe contacten onderhield met de Sovjet-Unie en Cuba was voor China een belangrijke reden om niet te onderhandelen met de Angolese overheid.

China heeft overigens in meer Afrikaanse landen een vergelijkbare ideologische politiek gevoerd. De Chinese ontwikkelingshulp in de vorm van een TAZARA-spoorlijn door Zambia en Tanzania heen, was jarenlang hun trots.²⁸

In 1975 begonnen de drie groepen direct zodra de Portugezen het land zelfstandig verklaarden, elkaar te bevechten. De door de MPLA verklaarde onafhankelijkheid werd niet door de Chinezen geaccepteerd. China eiste dat UNITA en MPLA zouden gaan samenwerken. Dit kwam echter nooit van de grond omdat zowel de MPLA-leiders als de leider van UNITA, Jonas Savimbi, hier weinig voor voelden. . Het gevecht tussen de drie

---

²⁵ S. Fernandes, 'China and Angola: a strategic partnership?' in M. Powers and A.C. Alves, *China & Angola. A Marriage of Convenience?* (Oxford 2012) 68-84, 69-71.

²⁶ W. James, *A political history of the civil war in Angola 1974-1990* (New Jersey 1992) 51.

²⁷ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 2.

²⁸ D. Brautigam, *The Dragon's Gift. The Real Story of China in Africa* (Oxford 2009) 42.

groepen werd uiteindelijk vooral een gevecht tussen UNITA en MPLA. UNITA kon overigens naast Chinese steun ook op steun van de VS rekenen en op steun van buurlanden die belangen hadden in Angola zoals de elite van Zambia die een belang had in de Benghazi-spoorlijn (die gedeeltelijk door Angola loopt).²⁹ Bovendien kon Savimbi via de diamantmijnen die hij bezette, geld verdienen en dus zijn oorlogskosten dekken. Deze mijnen lagen in het binnenland van Angola waar Savimbi veel invloed had. In 1980 startte de officiële Angolese overheid alsnog diplomatieke relaties met China. Pas in 1983 kwam het tot een erkenning van hun land. Tot 1999 bleef China echter de UNITA steunen met vooral artillerie en lichte wapens. Een kleine nuance is wel dat na 1991 de Sovjet-Unie uiteenviel en de politieke belemmeringen tussen de Angolese MPLA en China daarmee afnamen.

§2.2 De onderhandelingen tussen China en Angola

Toen de burgeroorlog in 2002 over was zocht de MPLA, de officiële regeringspartij, naarstig naar middelen om het land op te bouwen. President Dos Santos stapte aanvankelijk naar het IMF om een lening aan te vragen. Het IMF had echter verschillende voorwaarden waaraan Angola zou moeten voldoen. Het IMF eiste bijvoorbeeld van Angola een macro-economische stabilisatiepolitiek waarbij publieke uitgaven verminderd werden en het lenen op andere vlakken werd verminderd. Daarnaast, nog belangrijker, eiste het IMF een financieel transparanter systeem. Dos Santos wilde echter niet zijn beleid financieel transparanter maken door bijvoorbeeld uit te leggen waar oliewinsten heen gingen en publieke uitgaven –zoals de subsidies op olieprojecten- al helemaal niet stopzetten. De samenwerking tussen het IMF en Angola werd dus een halt toegeroepen.³⁰

Het betekende dat China, dat geen vergelijkbare eisen stelde, daarmee zeer aantrekkelijk werd. China voert vooral bilaterale relaties uit op statelijk niveau, dat betekent dat zij als Chinese regering graag handelen met andere regeringen en niet zozeer bijvoorbeeld met losse bedrijven. Voor de Chinezen is dat geen uitzonderlijke handelspolitiek.

Vergelijkende studies zoals een onderzoeksrapport van het AFRODAD geven aan dat China vaker deals sluit met andere regeringen dan met (lokale) bedrijven.³¹ De deal die China met Angola sloot zit vrij ingewikkeld in elkaar en omvat meer betrokken partijen dan alleen de Chinese overheid.

---

²⁹ W. James, *A Political History of the Civil War in Angola 1974-1990* (New Jersey 1992) 59.

³⁰ S. Fernandes, 'A Strategic Partnership?', in: M. Power & Alves, *China & Angola. A Marriage of Convenience?* (Oxford 2012) 68-84, 74.

³¹ AFRODAD, *Mapping Chinese development Assistance in Africa: An Analysis of the experiences of Angola, Mozambique, Zambia and Zimbabwe*. (Harare 2008) 17.

§2.3 De financiële constructie

De constructie gaat als volgt: een land dat geld wil lenen gaat naar de Chinese ambassade die het leenverzoek doorstuurt naar het Chinese ministerie van Handel, afgekort als MOFCOM. Deze instelling bekijkt samen met de Chinese EximBank de aard van het verzoek. De EximBank en MOFCOM bekijken welke projecten geld nodig hebben. MOFCOM zal bepalen wat de hoogte van de lening wordt en ook welke rente daar tegenover staat. De EximBank bekijkt wat de normale rentetarieven op de commerciële markt zijn en bekijkt wat de situatie van het land is. Hierbij moet gedacht worden aan de politieke situatie, financiële situatie en financiële stabiliteit. Omdat de EximBank geen winst hoeft te maken op de lening verstrekt de EximBank de lening tegen een extreem lage rente, veel lager dan een commerciële lening. Het verschil tussen de rente van de commerciële lening en de rente die door de EximBank wordt berekend wordt gesubsidieerd door de Chinese overheid uit het Chinese budget voor ontwikkelingshulp. Wanneer de lening wordt verstrekt zullen de EximBank en de MOFCOM controleren hoe het gaat met de projecten waar het geld in is geïnvesteerd. Het ministerie van Buitenlandse Zaken van China heeft overigens maar een bijzonder kleine rol hierin. Dit ministerie kan alleen via ambassades bekijken hoe het gaat met de projecten in het betreffende land.³²

De lage rentetarieven hebben veel irritatie veroorzaakt bij het IMF die stelde dat dit soort leningen alleen worden verstrekt als ontwikkelingshulp en dan als zogeheten ‘ODA’ (Official development assistance) gezien mogen worden. Echter, met het Chinese voorbeeld is dat niet het geval omdat de overheid alleen het renteverskil betaalt en de EximBank door deze constructie geen winst en geen verlies lijdt.³³ Niet alleen het IMF ergert zich, de Wereldbank schrijft het volgende over de lening:

“Chinese financing flows typically involve projects implemented by Chinese contractors that are funded through bilateral loans from the China Ex-Im Bank to the government of the beneficiary country. Because the Chinese contractors involved do not risk equity capital nor gain control over any foreign affiliate, the loans do not qualify as FDI. While the financing terms are often described as concessional, exact details are not typically reported. Thus, it is not clear whether or not they would qualify as concessional based on the OECD’s official

---

³² Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 65-68

³³ *Ibidem*, 69.

definition of official development assistance (ODA), which entails “flows to developing countries provided by official agencies which have a clear development purpose and are at least partially concessional in nature.”³⁴

De discussie of het nu wel of niet om een ODA gaat en de irritatie omdat de lening een laag rentetarief kent en er niemand verlies draait laaide vooral in de beginjaren hoog op. Het is nog steeds een heikel punt voor het IMF en de Wereldbank die deze lage rentetarieven met lede ogen aanzien. Het Chinese Studie Centre van de Zuid-Afrikaanse universiteit Stellenbosch schrijft kernachtig op wat het IMF en de Wereldbank irriteert:

“Perhaps reflecting this, Angola’s 2006 budget allows total external debt to increase from US\$9 billion to US\$ 30 billion. In addition, the interest on the China Exim Bank loan has been lowered to 0.25 percent, from a previous rate of 1.7 percent, effectively pricing other financial institutions out of the market.”³⁵

§2.4. De Angola mode

In het geval van Angola kwam het erop neer dat om te verzekeren dat de lening terugbetaald zou worden, een overeenkomst werd gesloten over olie. De olievaten gaan tegen de dagelijkse olieprijsen weg. Het is dus in dit opzicht geen uitbuiting. In de meeste gevallen van de resource-curse krijgt een grondstofrijk land vaak een te lage prijs voor de grondstoffen. In het geval van Angola lijkt dat niet zozeer het probleem te zijn omdat de Chinezen de normale olieprijs betalen. De Chinese overheid is hier zeker niet blij mee want zij hadden liever een gefixeerde lage olieprijs gehad voor een lange termijn. De Angolese overheid heeft zich dus niet laten uitbuiten. De Angolese overheid moet dus ook niet als hulpeloos worden beschouwd. De exacte constructie van de Chinese leningen heeft een stappenplan dat hieronder per stap uitgelegd zal worden:

1. De Angolese overheid, de Chinese overheid en de betreffende ministeries van Financiën (waaronder de Chinese MOFCOM) tekenen de overeenkomst;
2. De Chinese EximBank en het Angolese ministerie voor Financiën tekenen de overeenkomst;

---

³⁴ V. Foster, ‘Building Bridges’, 7.

³⁵ Centre for Chinese Studies, *China’s Interest and Activity in Africa’s Construction and Infrastructure Sectors. A research undertaking evaluating China’s involvement in Africa’s construction and infrastructure sector prepared for DFID China* (Stellenbosch 2006) 22.

3. Sonangol, de nationale olieverkoper van Angola, verkoopt de olie aan China tegen de dagprijzen. Het geld dat dit oplevert wordt geparkeerd op een 'escrowaccount' ofwel een derde bankrekening op de naam van de Chinese EximBank en de Angolese overheid;
4. De toezichthouders op de projecten sluiten een overeenkomst van de projecten welke door de vooropgestelde lijst van Chinese staatsbedrijven uitgevoerd zullen worden. Het gaat hier om een overeenkomst tussen het Angolese GAT (*Gabinete de Apoio Technico*), een onderdeel van het Angolese ministerie van Financiën, en de Chinese EximBank;
5. De Chinese bedrijven voeren de projecten uit en presenteren het overzicht van de betalingen aan het Angolese ministerie van Financiën;
6. De facturen worden betaald van de gemeenschappelijke rekening waarop het geld van de olieopbrengst was gestort.³⁶

De overeenkomst van China en Angola is terug te vinden in schematisch overzicht in **bijlage 3 en bijlage 4**. Er zijn via dit systeem meerdere leningen uitgegeven, aanvankelijk van 1 miljard dollar in 2004, een tweede lening van 2 miljard in 2005. In 2007 is er weer een lening afgesloten. De afbetaaltermijn van de lening is 15 jaar, een langlopende lening dus.³⁷

§2.5 Parallele financiële structuren

Het is belangrijk om op te merken dat er nog een Chinese investeerder in Angola actief is die op zeer schimmige wijze handelt. Naast de EximBank en de officiële Chinese overheid bestaat er nog een parallelle constructie met het Chinese International Fund. Dit fonds uit Hongkong investeert ook in landen zoals Angola en volgde in 2004 de Chinese overheid op de voet. Het CIF heeft officieel gezien niets van doen met de Chinese overheid. Volgens het ministerie van Financiën van Angola is het CIF 'commercieel van aard'.³⁸ De structuur is voor veel onderzoekers onduidelijk en er bestaat alleen maar giswerk. De CIF-lening is wel het melden waard omdat het duidelijk maakt dat niet alle projecten die in Angola lopen door de EximBank gefinancierd zijn, maar ook soms via een parallelle financieringsstructuur van het CIF. Het CIF werkt nauw samen met president Dos Santos en lijkt de gebaande paden te omzeilen. De CIF-projecten staan onder toezicht van een apart opgericht ministerie, het Gabinete de Reconstrução Nacional. Dit ministerie werd in 2004 in het leven geroepen. Hoewel de Chinese overheid officieel niks van doen heeft met het CIF is het wel opvallend

³⁶ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 76.

³⁷ V. Foster e.a., *Building Bridges*, 53.

³⁸ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 76.

dat er voormalige Chinese diplomaten in de top van het CIF zitten. De lijnen met de Angolese overheid zijn in ieder geval ook heel kort maar wel ondoorzichtig. Het lijkt vooral om een samenwerking tussen de president, Sonangol, het GRN en het CIF te gaan. Het ministerie van Financiën, dat normaal gesproken betrokken wordt bij buitenlandse leningen, is hier omzeild.³⁹ De communicatielijn tussen het CIF en de Angolese overheid zoals die vermoed wordt is terug te vinden in **bijlage 5**.

Ondanks alle speculaties is wel duidelijk dat het CIF in 2008 een misstap heeft begaan. De *Financial New York Times* berichtte toen over bouwprojecten zoals de aanleg van een aantal spoorlijnen die maar niet afgebouwd werden. Problemen met de aanvoer van materiaal en bizar slechte communicatie en management zorgden voor een fiasco. De contracten met het CIF zijn sindsdien afgebouwd. Iets waar de Chinese overheid overigens wel blij mee was want de afronding van de projecten ging naar Chinese staatsbedrijven.⁴⁰

§2.6 Is de Angola-mode bijzonder te noemen?

De term ‘Angola-mode’ was aanvankelijk geen paradepaardje van de Chinese overheid. Toen de lening in 2004 bekend werd reageerden instituten zoals de Wereldbank en het IMF geschokt. Deze schok had vooral te maken met de eerder genoemde verontwaardiging over de lage rentetarieven.⁴¹ In een Wereldbankrapport dat kort na de bekendmaking van de lening verscheen kwam ook voor het eerst de term ‘Angola-mode’ voor. Het concept ‘oil for infrastructure’ was volgens dit rapport geheel nieuw. Echter, niet geheel onbelangrijk was dat het voor het IMF en de Wereldbank vooral betekende dat zij geen monopolie meer hadden op het gebied van leningverstrekking.

De Angola-mode is niet zo bijzonder als deze lijkt. China heeft na Angola meer leningen afgesloten die hierop lijken, waaronder in Zambia en Nigeria. Het is bovendien ook niet de eerste keer dit soort leningen voorkomen. China is een tiental jaar eerder een vergelijkbare overeenkomst aangegaan met Sudan, waarbij het ook ging om olie voor infrastructuur.⁴² Nog minder bijzonder wordt de Angola-mode als we de Chinese geschiedenis bekijken. De Chinese overheid heeft namelijk in 1978 zelf ooit hulp gehad van -ironisch genoeg- Japan, op precies dezelfde wijze. Voor Angola is de Angola-mode ook niet zo bijzonder. Voormalig kolonist Portugal, maar ook Brazilië hebben vergelijkbare deals met het

---

³⁹ Weimer & Vines ‘China’s Angolan deals 2003-2011’ in M. Powers (ed.) *China & Angola. A Marriage of Convenience?* (Oxford 2012) 85-104, 94.

⁴⁰ Financial Times, ‘Infrastructure: Big projects fall behind schedule’ (versie 23-1-2008) <http://www.ft.com/cms/s/0/58079b3a-c897-11dc-94a6-0000779fd2ac.html#axzz2UDoAqwae> (23-5-2013).

⁴¹ V. Foster, ‘Building Bridges’, xii.

⁴² Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 87.

land gesloten. China is dan ook niet de enige speler in Angola op het gebied van leningen en wederopbouw. De schaal waarmee China leningen verstrekt is alleen vele malen groter en maakt wellicht daardoor globaal gezien meer indruk.

Lucy Corkin verklaart aan de hand van dit historische feit de deal dan ook als niet bijzonder of speciaal. De geksheurende verklaring als 'Beijing Consensus' wat ook nogal eens opduikt in sommige stukken (en die verwijst naar de bekende Washington Consensus) valt volgens haar onder hetzelfde vage concept.⁴³ Tegenwoordig laten zowel de EximBank en de Angolese overheid zich graag positief uit over hun bijzondere model, maar enig besef van historische kennis doet vermoeden dat het hier vooral om propaganda gaat.

---

⁴³ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 26.

Hoofdstuk III. Hoe wordt de Chinese lening in praktijk uitgevoerd?

De bouwprojecten van de Angola-mode die door de Chinese staat worden uitgevoerd zijn hoofdzakelijk infrastructureel van aard. Het gaat naast wegen en spoorlijnen ook om het aanleggen van watervoorzieningen, scholen, telefoonlijnen en dergelijke. In dit hoofdstuk wordt duidelijk om welke bouwprojecten het precies gaat en welke arbeidsgerelateerde voorwaarden er precies aan verbonden zijn.

§3.1 Clausules rondom werkgelegenheid

In de overeenkomsten is besloten dat 70% van de projecten naar Chinese bedrijven zal gaan. Opvallend is echter dat Angola een wet kent die specifiek gaat over het aannemen van Angolese werknemers door buitenlandse bedrijven. Officieel gezien volgens het staatsorgaan ANIP (Angola's Agency for Private Investment) staat in hun Angola's Basic Private Investment Law 54/1 dat buitenlandse organisaties of bedrijven die zich willen vestigen in Angola om zaken te doen of projecten uitvoeren ten minste 70% Angolese werknemers in dienst moeten hebben of nemen. Daarnaast kent het ANIP ook een heel reglement waar buitenlandse bedrijven zich aan moeten houden als zij in Angola zaken willen doen.⁴⁴

In het contract met de Chinese lening is deze wet ook opgenomen maar de uitvoering is anders. Het is dus zo dat theoretisch gezien er 70% van de projecten naar Chinese bedrijven gaat. Deze Chinese bedrijven moeten dan 70% lokale Angolese werknemers aannemen. Er zit hier echter wel een adder onder het gras, het gaat alleen om ongeschoold werk. Als de Chinese bedrijven volhouden dat zij geschoolde werknemers willen gaat die regel dus niet op. Bovendien werkt de praktijk anders. Chinese bedrijven houden bij hoog en laag vast aan het idee dat Angolese werknemers te traag, te lui en niet efficiënt genoeg zijn en daarbij gewoonweg te duur zijn. Het gevolg is dat Chinese bedrijven daarmee ook claimen dat deadlines van projecten niet gehaald kunnen worden als zij zich aan de 70% Angolese werknemer norm moeten houden.⁴⁵ De Angolese overheid, die toch al vrij corrupt is, ziet overtredingen op dit gebied daarom vaak door de vingers omdat de Angolese overheid liever projecten op tijd af wil hebben.

Er zijn naast de problemen met het aannamebeleid ook moeilijkheden met de regel dat van alle bouwprojecten die via de lening binnenkomen, 70% naar Chinese bedrijven moet

---

⁴⁴ M. Luisa Abrantes, *How to invest in Angola. ANIP Investment Guide* (Luanda 2013) 15.

⁴⁵ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 100.

gaan. In de praktijk gaan er nog veel meer projecten naar Chinese bedrijven omdat Angolese bedrijven vaak niet aan de deadlines kunnen voldoen.

Commerciële Chinese bedrijven die onafhankelijk van de Chinese overheid werken en voet aan wal proberen te krijgen lopen door de Angolese wetgeving wel tegen een muur van bureaucratie op en krijgen maar met moeite iets voor elkaar op de Angolese markt. Het gaat overigens niet alleen om Chinese commerciële bedrijven, het geldt voor praktisch alle bedrijven die los van overheden werken. Deze commerciële bedrijven moeten zich namelijk wel aan alle voorschriften van het ANIP houden.⁴⁶ Zij kunnen echter minder hoog spel spelen dan de Chinese staatsbedrijven omdat deze staatsbedrijven altijd politiek gezien door de Chinese overheid gesteund worden. De commerciële bedrijven moeten dus noodgedwongen zich wèl aan de 70% Angolese werknemers-norm voldoen.

§3.2 Besteding van de lening

De lening kende meerdere fases en in elke fase zijn verschillende prioriteiten gegeven. De eerste fase kende 31 toegekende contracten op het gebied van energie, water, gezondheid, onderwijs, communicatie en publieke werken. Dat mondde uit in 50 projecten die een waarde vertegenwoordigen van 1,1 miljard dollar. Het grootste project is de herbouw van de weg tussen Luanda (de hoofdstad) en Uige, 371 kilometer lang. Dit werd uitgevoerd door het bedrijf China Roads and Bridge Corporation.⁴⁷ Dit bedrijf voerde de meeste projecten uit die het bouwen van treinrails, wegen en gebouwen betroffen. De eerste fase heeft ook ervoor gezorgd dat verschillende provinciale ziekenhuizen en de heropbouw van scholen weer op gang kwam. Daarnaast werd er geld toegekend voor het (her)bouwen van irrigatiesystemen en landbouwmachines op verschillende locaties.

---

⁴⁶ M. Luisa Abrantes, *How to invest in Angola. ANIP Investment Guide* (Luanda 2013) 15.

⁴⁷ Centre for Chinese Studies, *China's Interest and Activity in Africa's Construction and Infrastructure Sectors*, 26.

Afbeelding 1. Overzicht van Chinese

investeringen in wegen en treinrails.⁴⁸

In de tweede fase werd ook veel aandacht toegekend aan visserij- en telecommunicatieprojecten. In beide fases was ook veel aandacht voor de herbouw van scholen en het opbouwen van onderwijs. Angola had voor 2002 dramatische cijfers als het ging om educatie maar met de uitvoering van de Chinese lening is daar verandering in gekomen.⁴⁹ In **bijlage 6 en 7** is de verdeling van de eerste en de tweede lening in schema te vinden.

Chinese staatsbedrijven worden door de overheid aangewezen om de projecten uit te voeren. Volgens de website van de EximBank zijn er tal van regels waar het bedrijf aan moet voldoen voordat het in aanmerking komt voor een project in Angola. Het moet een staatsbedrijf zijn dat door de Chinese overheid erkend is en aanmerkt wordt als zeer goed en betrouwbaar.⁵⁰ De Chinese staatsbedrijven hebben zoals eerder aangegeven maar weinig last van de bureaucratie van het Angolese overheidsorgaan ANIP. Er zijn bijvoorbeeld maar twee Chinese staatsbedrijven geregistreerd bij het ANIP.

⁴⁸ Centre for Chinese Studies, 'China's Interest and Activity in Africa's Construction and Infrastructure Sectors.' 24.

⁴⁹ I. Campos & A. Vines, *China and Angola. A Pragmatic Partnership?* (London 2008) 9.

⁵⁰ China EximBank, 'Chinese Government Concessional Loan and Preferential Export Buyer's Credit' (datum onbekend) http://english.EximBank.gov.cn/businessarticle/activities/loan/200905/9398_1.html (versie 27-5-2013).

Wanneer een bouwproject van start gaat en de goedkeuring is verleend door de ministeries wordt ook het geld verstrekt aan de aannemer om te gaan bouwen. Terugbetalingen van de Angolese aan de Chinese overheid worden pas gedaan als het project voltooid is. Als een project voltooid is gaan de meeste Chinese firma's weer terug naar China als zij geen nieuwe projecten krijgen toegewezen. Sommige proberen in Angola te blijven, maar dat is zoals eerder werd opgemerkt, vrij lastig.

Er is al eerder opgemerkt dat er een parallelle lening liep via het CIF naar de Angolese overheid. Deze lening is gebruikt voor het financieren van projecten zoals het herbouwen van treinrails, het bouwen van een vliegveld bij Luanda en sommige wegen.⁵¹

§3.3 De rol van de Angolese overheid

De Angolese overheid is berucht om zijn corruptie en de patronagenetwerken die de elite erop nahoudt. Opvallend daarnaast is dat sinds 2009 Angola ook een lening heeft verkregen van het IMF dat meer aandacht besteedt aan dit immense probleem. De Chinese overheid heeft maar in kleine mate aandacht gehad voor de corruptie en de daarmee gepaard gaande problemen. De manier waarop de Chinese leningen worden beheerd en gecontroleerd geeft twijfels over de transparantie van het gehele systeem. De uitvoering van projecten heeft vaak te lijden gehad onder de vele corruptieschandalen.

Het meest opvallende is dat het toezicht op de verstrekking van de leningen van de EximBank door de tijd heen door verschillende instanties is uitgevoerd. De reden voor dit regelmatig doorschuiven van verantwoordelijkheid heeft met corruptieschandalen te maken. Het controleren van de projecten en het beheren van het geleende geld was aanvankelijk direct onder het ministerie van Financiën geplaatst. Dit was niet vreemd omdat dit ministerie ook immers de lening met de EximBank had getekend. In 2004 werd minister van Financiën José Pedro de Morais op het matje geroepen in Beijing om een antwoord te geven op vragen over het mismanagement rond het gebruik van de lening. De Chinese EximBank probeerde de lening buiten de Angolese corruptie te houden, maar kwam er in een vroeg stadium achter dat dit vrijwel onmogelijk was. Om de Chinese overheid toch goede wil te tonen richtte de Angolese het eerder genoemde GAT (*Gabinete de Apoio Technico*) op. Het GAT werd als een aparte subafdeling onder het ministerie van Financiën opgericht om op deze manier de projecten te controleren. Helaas staken hier weer opnieuw corruptieschandalen de kop op.⁵²

---

⁵¹ S. Croese 'One Million Houses? Angola's National Reconstruction' in M. Powers en A. Alves, *China and Angola. A Marriage of Convenience?* (Oxford 2012) (124-144) 128.

⁵² Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 131.

Toen dit gebeurde wilde president Dos Santos zelf graag meer invloed uitoefenen op de manier waarop de leningen werden verdeeld en beheerd. De president zelf is overigens ook niet corruptievrij te noemen. Hij richtte zelf het GRN (Gabinete de Reconstrucao Nacional), wat direct onder zijn beheer stond. Bij de oprichting van dit orgaan werd ook de Chinese overheid betrokken, opnieuw om hervormingen te laten zien. Het bedenkelijke aan deze constructie was dat het orgaan voorgezeten werd door de minister van Defensie. Het gevolg van de militaire autoriteit was dat de controle en het beheer van de leningen nog ontransparanter werd omdat informatie van het GRN nu staatsgeheim was. De leningen van het CIF liepen tot 2008 overigens ook via het GRN. De militaire controle op het GRN verklaart dus ook waarom onderzoekers zo weinig details kunnen vinden over de CIF-leningen. Los van deze ronduit ontransparante manier van management liep ook dit orgaan in 2008 aan de grond en werd het GRN in 2010 opgeheven.⁵³

Nadat de GRN was opgeheven werd de constructie mogelijk nog onduidelijker omdat de taken van de GRN overgeheveld werden naar het oliebedrijf Sonangol.⁵⁴ Deze manier van handelen waarbij de president en een kleine eliteclub zich veel macht toe-eigenen is een duidelijk voorbeeld van een gesloten samenleving. Instituten staan onder beheer van de elite en is opnieuw hier een voorbeeld van een basis gesloten samenleving. Een echt voorbeeld van *checks and balances* is de gehele constructie en het management dus in ieder geval niet te noemen.

§3.4 Waar komt het materiaal vandaan om te bouwen?

Voor Chinese (staats)bedrijven was het aanvankelijk goedkoper om veel materiaal te importeren vanuit China. Veel bedrijven waren voor hun aanvoer dan ook afhankelijk deze import maar ook van het oplossen van de gebreken van het slechte transportsysteem in Angola zelf. In Angola duurde het namelijk vrij lang voordat het benodigde materiaal ter plaatse was. Sinds 2009 is er wel een kleine verbetering te bespeuren. Een voorbeeld daarvan is het Chinese bedrijf Golden Nest dat in de omgeving van Luanda onder andere een nieuw gebouw voor het ministerie van Financiën heeft gebouwd. Golden Nest heeft volgens hun eigen website nu 5 fabrieken om zelf dingen te fabriceren in Angola en daarmee de transportkosten te drukken.⁵⁵

---

⁵³ S. Croese 'One Million Houses? Angola's National Reconstruction', 135.

⁵⁴ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency* 131-133, S. Croese 'One Million Houses? Angola's National Reconstruction', 137.

⁵⁵ Golden Nest Company, 'Golden Nest Angolan Company' (2012) <http://www.goldennest.cn/index.php/english/view/id/2432> (versie 24-5-2013).

Hoofdstuk IV Wat betekent de lening voor de (lokale) economie en de werkgelegenheid van Angola?

De grootste vraag van de Angola-mode is vooral: wordt Angola hier beter van? In dit hoofdstuk zal ik uiteenzetten welke effecten van de lening gunstig te noemen vallen voor Angola maar ook welke minder gunstig zijn. Veel gevolgen van de Angola-mode zijn niet eenvoudig te bestempelen als gunstig of minder gunstig. Sommige minder positieve gevolgen zijn niet direct aan China te wijten. De aard van de gesloten Angolese samenleving weerhoudt in sommige gevallen een gunstige afloop.

§4.1 Problemen: werkgelegenheid

Een heikel punt in Angola is werkgelegenheid. Het werkloosheidscijfer in Angola lag in 2012 nog steeds rond de 25%.⁵⁶ Dit cijfer, waarbij het gaat om mensen die theorie wel capabel zijn om te werken maar niet aan een baan komen, was aanvankelijk nog hoger. Het is zeer te betwijfelen of de Chinese investering de reden is van deze hoge werkloosheid. De helft van de Angolese bevolking werkt en van het gedeelte dat wel werkt is maar 15% werkzaam in secundaire en tertiaire sector. Een groot probleem wat hier ook meespeelt is het jarenlang gebrek aan onderwijs. Het onderwijsbudget van de Angolese overheid ging vaak naar dure studiebeurzen die de kinderen van politici ontvingen. Om terug te komen op de werkgelegenheid is een groot probleem voor veel bedrijven dat lokale Angolezen dus eerst een vorm van training of opleiding moeten volgen voordat ze effectief inzetbaar zijn voor het bedrijf. Voor een bedrijf kost dat logischerwijs tijd en geld, wat bedrijven er niet altijd voor over hebben. Bovendien verschilt het werketos van de Angolees nogal eens met die van andere buitenlandse werknemers. Het verschil met Chinese werknemers is daarin helemaal hemelsbreed.

Terugkomend op de Chinese impact op de werkgelegenheid van Angola kan deze impact op drie terreinen worden bekeken: politiek beleid, de praktijk en de beeldvorming.

Op politiek gebied hangt de Chinese impact op werkgelegenheid er sterk vanaf om welk bedrijf het gaat. Als het een Chinees staatsbedrijf is via de lening of via de CIF-lening en dus onder het GRN valt het voor deze bedrijven erg mee. Voor losse commerciële bedrijven is het niet zo gemakkelijk. Commerciële bedrijven die onafhankelijk van de Chinese staat opereren moeten zich zeer strikt aan de 70% lokale werknemersnorm houden. Zoals eerder

---

⁵⁶ AfDB, OECD, UNDP, UNECA, *Africa Economic Outlook 2012: Angola*, 12

gezegd moeten officieel ook Chinese staatsbedrijven 70% lokale arbeiders aannemen en de rest wordt geïmporteerd. Opnieuw is deel van het probleem dat de Angolese politici weinig doen om het werkgelegenheidsprobleem echt aan te pakken. Veel politici geven blijk van een uitgesproken korte termijnvisie. De deadline van projecten is voor hun belangrijker dan werkgelegenheid creëren. Dat houdt dus in dat als de Chinese bedrijven volhouden dat het handiger is om harder werkende Chinezen in te huren dan Angolese werknemers, dat voor de Angolese overheid geen probleem is. Vooral in de constructiesector treedt dit probleem vaak op. In de eerste fase van de lening werden relatief vaker Angolese werknemers aangenomen dan in de tweede fase. Het aantal Angolese werknemers in Chinese dienst neemt dus verhoudingsgewijs af.⁵⁷

Er zijn een paar problemen in de praktijk die optreden en als excuus worden gebruikt vanaf de Chinese zijde: de Angolese arbeiders zijn duurder dan Chinese arbeiders. De Chinese bedrijven betalen slecht als het gaat om salarishoogte. Een Chinese werknemer kost maar \$1 per dag. Deze Chinese arbeider woont vaak in een werkkamp en krijgt voedsel van zijn bedrijf. Een lokale Angolees aannemen daarentegen kost een Chinees bedrijf \$3 tot \$4 per dag.⁵⁸ In **bijlage 8** is een grafiek te vinden die laat zien wat het salarisverschil is tussen de Chinese bedrijven en andere bedrijven. Sommige Angolezen werken dan ook liever niet voor Chinese bedrijven vanwege lange uren en het slechte salaris, zo blijkt uit een enquêteonderzoek van Amalia Quitao en Regina Santos.⁵⁹

Een stuk werkkethos speelt ook mee in de praktijk. De Angolese werknemers zijn slecht opgeleid en het kost dus ook nog een keer geld om ze op te leiden. Eenmaal opgeleid zijn er ook andere problemen zoals dat de Chinese bedrijven lokale werknemers onbetrouwbaar achten. Angolese werknemers werken niet alleen veel trager, ze kunnen ook nog eens een keer ineens verdwijnen. Het is in Angola niet ongebruikelijk dat een man die een tijdje werkt en geld verdient op een gegeven moment verdwijnt en dan pas weer terug komt als hij weer geld nodig heeft. Chinese bedrijven kampen met deadlines dus deze werkkethos is bijzonder onhandig. Helemaal vreemd dat Chinese bedrijven dan liever met geïmporteerd Chinees personeel werken is het dan ook niet.⁶⁰ Problematisch is dat in de eerste fase van de lening door Chinese staatsbedrijven nog soms aan de 70% lokale werknemers norm werd voldaan. In de tweede fase was hier vaak al geen sprake meer van. Het gemiddelde percentage in sectoren

---

⁵⁷ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 117.

⁵⁸ Centre for Chinese Studies, *China's Interest and Activity in Africa's Construction and Infrastructure Sectors* 29.

⁵⁹ S. Quintao and R. Santos 'Chinese corporate practises in Angola- myths and facts' in M. Powers (ed.) *China and Angola. A Marriage of Convenience?* (Oxford 2012) 145-161, 156.

⁶⁰ S. Quintao and R. Santos, 'Chinese corporate practises in Angola', 146.

zoals de bouwsector daalde van 63,7% naar 55,7%. Het verschil in werketos wordt helemaal duidelijk aan de hand van interviews met Chinese en Angolese werknemers die in sommige onderzoeken zijn gepubliceerd:

“Among the 35 employers who answered the question of comparing the efficiency between a Chinese worker and an Angolan worker of the same technical capability, the average estimation is that the Chinese worker is about 1.3 times more efficient than his Angolan counterpart, because they ‘take less leave’, are ‘more disciplined’, and ‘work harder’.”⁶¹

Wanneer een Angolese werknemer in een Chinees bedrijf werkt worden er verschillende oplossingen gezocht om de efficiëntie te verhogen. Training is een voorbeeld maar ook een lokale Angolese manager aannemen kan tot de opties behoren. Veel efficiëntie in het werken gaat namelijk ook verloren aan communicatieproblemen. Chinezen spreken geen Portugees en Angolezen spreken geen Chinees. De tweede taal in beide landen is ook verschillend, Chinezen leren vaak Engels en Angolezen vaak – als ze een tweede taal op school leren –, Frans.⁶² De taal die vaak wordt gebruikt om te communiceren is daarom Engels maar zowel Angolese als Chinese werknemers en werkgevers beheersen deze taal in praktijk vaak niet vloeiend.

Terugkomend op het aannamebeleid van Angolese werknemers door Chinese bedrijven verdient het overwegend negatieve beeld wel enige nuance. In de bouwsector of in geschoold werk is het aannamebeleid weliswaar vaak bedroevend maar in sommige projecten die te maken hebben met bijvoorbeeld landbouw worden juist weer wel meer Angolese werknemers aangenomen. De sectoren waarbij meer Angolese werknemers aangenomen worden zijn duurzamere sectoren zoals landbouw, horeca of transport. In deze sectoren wordt het minimale percentage van 70% lokale arbeiders zelfs overschreden en in sommige gevallen zelfs 80% Angolese werknemers gehaald. Mochten Chinese bedrijven vertrekken kan in de landbouw bijvoorbeeld het lokale werk gewoon voortgezet worden.⁶³

Een stuk beeldvorming speelt ook mee blijkt uit verschillende onderzoeken.⁶⁴

---

⁶¹ X. Tang, ‘Bulldozer or Locomotive? The Impact of Chinese Enterprises on the Local Employment in Angola and the DRC.’ *Journal of Asian and African Studies* (2010 vol 45) 350-368, 355.

⁶² Centre for Chinese Studies, *China’s Interest and Activity in Africa’s Construction and Infrastructure Sectors* 31.

⁶³ X. Tang, ‘Bulldozer or Locomotive?’, 356.

⁶⁴ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 112.

Discriminatie en racisme komen ook in Angola voor. De cultuur van Angola en China verschilt enorm. De communicatie verloopt daardoor stroef en de beeldvorming is vaak negatief ten opzichte van elkaar. Op de arbeidsmarkt zitten de Angolese werknemers vaak bij andere bedrijven dan Chinese en is hun beeld van Chinezen soms uitgesproken negatief. Wanneer zij bij elkaar in het bedrijf zitten is het vaak al een stuk beter, maar omdat de Chinese bedrijven weinig Angolezen aannemen lost dat de problemen maar moeizaam op.⁶⁵

Er is ook nog een probleem van lokale bedrijvigheid en het totale gebrek aan middenklasse. Zoals eerder aangegeven is de relatie tussen Angola en China bilateraal op een statelijk niveau. Alle projecten en alle corporaties die zich willen aanmelden voor projecten gaan via ofwel de Chinese staat of via de Angolese staat. Een groot probleem is dat het vaak gaat om grote bedrijven die de opbouw van kleinere lokale middenklasse bedrijfjes vaak geen kans gunnen. Grotere Chinese bedrijven werken snel, effectief en halen de korte deadlines van projecten. Zoals eerder aangegeven is zowel de Chinese maar ook vooral de Angolese overheid daar erg gecharmeerd van. Op kleinere schaal krijgen kleinere en vooral lokale bedrijven daardoor slecht een voet aan wal. Zoals eerder gezegd wordt de 30% lokale bedrijven in de projecten van de Chinese lening daardoor niet gehaald. Het eerder genoemde ANIP heeft een hele reeks van voorwaarden gepubliceerd waaraan bedrijven moeten voldoen als zij een vestiging in Angola willen opzetten. Ook lokale bedrijven moeten hier aan voldoen. Voor veel kleinere bedrijven blijkt dat een onmogelijke opgave.

Daarnaast is er sprake van een kenniskloof. Angolese werknemers worden niet goed opgeleid. De Angolese middenklasse krijgt op deze manier bijna geen kans om zich te ontwikkelen en dat is een zorgelijke kwestie. De secundaire sector is bijvoorbeeld niet ver ontwikkeld. Handel blijft beperkt tot grondstoffen en primaire producten, er vindt in het land geen verwerking van die producten plaats. Chinese bedrijven zoals het eerder genoemde Golden Nest zetten eigen fabrieken neer, maar lokale fabrieken zijn nog niet in grote getale aanwezig. Daarmee raken we ook opnieuw aan de theorie van Douglas North. Het creëren van een middenklasse en het creëren van onafhankelijke bedrijfjes en organisaties zit er op deze manier niet in. De overgang naar een vrije samenleving is nog ver weg. De schuld is gedeeltelijk bij de Chinezen te leggen maar de Angolese overheid treft ook blaam. Ik zal op deze kenniskloof later nog terugkomen.

---

⁶⁵ A. Quintao en R. Santos, 'Chinese corporate practices in Angola- myths and facts', 155-157.

§4.2 Problemen: duurzaamheid van de projecten

De uitvoering van de projecten gaat niet zonder slag of stoot. Met enige regelmaat verschijnt in verschillende kranten nieuws over de kwaliteit van de ziekenhuizen, wegen of andere bouwwerken die de Chinezen hebben aangelegd. De BBC berichtte in juli 2010 dat een ziekenhuis in Luanda scheuren in de muren begon te vertonen.⁶⁶ Dit ziekenhuis was in de eerste fase van de lening door de Chinezen neergezet en was het eerste ziekenhuis dat Angola kende sinds haar burgeroorlog. Het is niet het enige gebouw of vorm van infrastructuur dat de Chinezen hebben gebouwd en nu na korte periode al scheuren begint te vertonen. Een ander probleem is dat Chinese bedrijven niet zijn ingespeeld op de lokale weersomstandigheden en daardoor het kan voorkomen dat wegen in een hoog tempo verslechteren. Sommige wegen raken dan overwoekerd of blijken minder goed bestand te zijn tegen hitte of ander extreem weer. Daardoor moeten zij opnieuw gerepareerd worden waardoor weer nieuwe leningen nodig zijn. Dit verklaart ook waarom er niet alleen sprake is van een fase I en een fase II in de Chinese lening, maar er ook een apart cluster voor herstelwerkzaamheden is.

Een ander probleem dat door Corkin ook wordt aangedragen is dat het Angolese management nogal te wensen over laat en er dus ook geen kwaliteitseisen worden gesteld. In het vorige hoofdstuk kwam dit probleem ook al naar voren. Zoals het essay van Silvia Croese laat zien is het toezicht van de bouwprojecten momenteel onder Sonangol geplaatst. Gecombineerd met het zo laag mogelijk houden van de productiekosten door Chinese bedrijven levert dat minder veilige gebouwen en minder duurzame wegen op.⁶⁷

Een ander probleem met de duurzaamheid is nog niet eens de kwaliteit van Chinese producten. Het onderzoeksrapport van de universiteit van Stellenbosch concludeerde dat het incidenteel ging om matige Chinese kwaliteit of aanvankelijke opstartproblemen omdat Chinese bedrijven niet waren ingespeeld op de lokale weersomstandigheden en de effecten daarvan. Een nog mogelijk groter probleem is de overdracht van projecten en daarmee opnieuw de kenniskloof tussen Angola en China. Wanneer een project af is wordt het overgedragen aan de lokale autoriteiten die niet de expertise bezitten om bijvoorbeeld een weg te onderhouden⁶⁸. Angolese bedrijfjes die het werk lokaal zouden kunnen opknappen zijn er niet en worden in de huidige situatie ook niet gestimuleerd om te ontstaan. Er is dus sprake

---

⁶⁶ L. Redvers, 'Safety fears for a hospital in Luanda' (10-7-2010)
http://www.bbc.co.uk/worldservice/africa/2010/07/100707_angolahospital.shtml (versie 24-5-2013)

⁶⁷ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 118.

⁶⁸ Centre for Chinese Studies, *China's Interest and Activity in Africa's Construction and Infrastructure Sectors*, 38.

van een kenniskloof waar niets aan gedaan wordt. Het gevolg is dat bijvoorbeeld de wegen wellicht een paar jaar goed functioneren maar daarna alsnog vervallen.

§4.3 Problemen: resource-curse en Dutch disease

Het probleem van de resource-curse lijkt gedeeltelijk op te gaan als we de casus Angola op dit punt bezien. Het probleem van de resource-curse, waarbij er weinig geld wordt gespaard en er een soort boom-and-bust economie ontstaat, lijkt op te gaan voor de casus Angola. Dit valt af te lezen aan de gigantische groeicijfers van Angola en zeker als nader wordt bekeken waardoor die groei wordt veroorzaakt. Een ander probleem is dat Angola kampt met grootschalige corruptie en een graaicultuur als het gaat om de opbrengsten van grondstoffen. Het feit dat Dos Santos telkens het toezicht op de leningen bij andere ministeries onderbrengt omdat zijn ministeries die het toezicht houden te corrupt zijn, getuigt hiervan. Bovendien is president Dos Santos zelf ook corrupt te noemen en probeerde hij ook macht en toezicht op de bouwprojecten naar zich toe te trekken door de oprichting van het GRN. Van sparen lijkt tot op heden ook geen sprake dus ook in dat opzicht gaat de resource-curse theorie zeker op. Dat de economie van Angola door zijn hoge olie-export ook met handen en voeten gebonden is aan de internationale olieprijzen bleek in 2008/2009 toen de prijzen zakten en de economie van Angola ineens niet meer zo hard groeide. Uiteindelijk stegen de prijzen in 2010 en daarmee groeide ook de Angolese economie weer. Het stabilisatiefonds dat vaak een uitkomst biedt voor de resource-curse is pas in 2011 gecreëerd. Een onderzoeksrapport van het OECD schrijft dan ook:

“The Government is considering the creation of stabilization funds to harvest the oil revenue windfalls. In this regard, a “Strategic Oil Infrastructure Fund” was established to finance high-priority infrastructures in 2011. However, there are still no developments on the creation of a Sovereign Welfare Fund (SWF). The 2012 legislative elections may further delay the SWF process and create added pressure for increases in public expenditure.”⁶⁹

Toch ligt het echter niet zo eenvoudig als het lijkt. De bovenstaande problemen zijn zeker waar maar er zijn ook andere zaken die de absolute waarheid van de theorie op Angola doen afzwakken. Dit gaat zeker op als we Angola's situatie gecombineerd met de Chinese impact bekijken.

---

⁶⁹ AfDB, OECD, UNDP, UNECA, 'Africa Economic Outlook 2012: Angola', 6.

De constructie met China is namelijk niet zo opgezet dat Angola alleen maar het geld ontvangt voor olie en dat de Angolese elite dat geld naar eigen invulling kan uitgeven. Zoals duidelijk werd in hoofdstuk 2 gaat het geld naar een gezamenlijke rekening en bepaalt China en haar EximBank welke bedrijven er actief zijn in Angola om de projecten op te pakken. Het gaat dan om een groot aantal van 70% Chinese bedrijven waar de Angolese overheid maar weinig zeggenschap over heeft. Het bouwen van infrastructuur komt de Angolese economie dan ook zeker ten goede. Angola's positie op de markt wordt er in ieder geval zeker niet slechter op nu transport en infrastructuur in Angola verbeterd. Bovendien, zoals in het contract staat, krijgt Angola een relatief eerlijke prijs voor haar olie omdat de regering dit heeft afgedwongen.

Het probleem dat met de resource-curse vaak gepaard gaat is de Dutch Disease. Van de Dutch Disease lijkt sprake maar dat heeft niet met de grondstoffenexport te maken. De Dutch Disease was dat de lokale munt overgewaardeerd zou worden door de hoge export van grondstoffen en dat daarmee de andere sectoren geen kans maken om te exporteren omdat deze lokale exportproducten te duur zijn. Dat zou hier zeker het geval zijn, ware het niet dat er is weinig tot geen secundaire industrie is in Angola dus er valt überhaupt weinig te exporteren.⁷⁰ Als er al een kleine export van andere producten is heeft die export wel last van de Dutch Disease. Echter, dit heeft weinig met de grondstoffen te maken. De Angolese overheid houdt namelijk volgens onderzoekster Lucy Corkin, de Angolese munt expres hoog in waarde als een vorm van nationale trots. Dat raakt haar eigen export van andere producten dan de grondstoffen en creëert ironisch genoeg haar eigen Dutch Disease. Corkin schrijft dan ook:

*'Given that more than 80 per cent of goods sold in Angola's market are imported, the hard currency may in theory render the standard of living cheaper than it might be (particularly as regards imported refined fuel subsidies), but the policy has an extremely negative effect on the local business environment, effectively pricing local production out of the market.'*⁷¹

§4.4 Problemen: Corruptie

Iets dat China zeker te verwijten valt is het feit dat er geen enkele eis is gesteld op het gebied van financiële transparantie. Het IMF, dat vrij kritisch is over de rol van China in Afrika,

---

⁷⁰ R. Sandrey, *The Impact of China-Africa Trade Relations: The Case of Angola* (African Economic Research Consortium, Nairobi 2009), 52.

⁷¹ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 115.

heeft zeker een belangrijk punt te pakken op het gebied van corruptiebestrijding. Naast het IMF zijn ook NGO's zoals Human Right Watch kritisch over de rol van China op de transparantie van Angola:

“The changing economic dynamics have led to a decrease in international pressure on the Angolan government to be more transparent and accountable. This is partly due to the growing influence of China and Chinese investments in Angola, which have served as a counterweight to Western pressure for reform.”⁷²

Om terug te komen op de theorie van North is Angola een gesloten samenleving. Zoals eerder gezegd zijn er nog maar weinig organisaties of overheidsorganen die niet gedomineerd worden door de elite. De Angolese samenleving bevindt zich volgens de theorie van North waarschijnlijk dan ook in de basisfase van de gesloten samenleving. Een kritische noot kan daarom zeker geplaatst worden als we de Chinese lening en de impact op corruptie bekijken. Er is geen enkele poging gedaan om de financiële transparantie op orde te krijgen.

De kloof tussen arm en rijk is bovendien alleen maar groter geworden, zo merkte laatst de Britse krant *The Guardian* op.⁷³ De elite van Angola is rijker geworden maar de lokale bevolking merkt er weinig van. Een middenstand wordt, zoals eerder gezegd, dus niet gecreëerd. Deze kloof is goed waarneembaar bij de bouw van enorme flats rondom Luanda. Deze appartementen zijn bedoeld voor de lokale bevolking. Echter, de lokale bevolking is vaak te arm om een appartement te kopen. De elite aan de andere kant heeft vaak zoveel geld dat ook zij geen appartement gaan kopen omdat zij wel iets beters kunnen krijgen. Het gevolg is daardoor grootschalige leegstand.

Om terug te komen op de corruptiebestrijding heeft deze kritiek op China wellicht ook te maken met de aard van de Chinese staat zelf. In China bestaan vrijwel geen organisaties die niet verband houden met de Chinese overheid of onder toezicht van de Chinese overheid staan. De Chinese overheid is er dus geen overheid naar om dit soort kernproblemen van gesloten samenlevingen op te lossen omdat China in feite zelf ook een gesloten samenleving is. De vraag is dan of verwacht kan worden van een gesloten samenleving, hoe voortvarend in economische termen dan ook, een andere gesloten samenleving als Angola kan helpen in de richting van een open samenleving. China kent zelf ook veel corruptie, vervolging van

---

⁷² Human Right Watch, *“Transparantie and Accountability in Angola.” An Update.* (New York 2010) 25.

⁷³ D. Smith, ‘Flat, cars and oil for China: Angola’s growth tempered by growing inequality’ (versie 30-8-2012) <http://www.guardian.co.uk/world/2012/aug/30/angola-elections-china-oil-growing-inequality> (3-6-2013).

activisten en het marginale bestaan van andere partijen buiten de controle van de politieke elite om.

De vraag blijft of het China te verwijten valt. Enerzijds is het een steekhoudend argument om te suggereren dat een economische grootmacht als China wel erg makkelijk is omgegaan met Angola's corruptieproblemen. China sluit alleen maar contracten op statelijk niveau en niet met andere organisaties die niet met een overheid verband houden. Dit is, zoals eerder opgemerkt, hun handelswijze in veel landen. Angola is daar geen uitzondering op. Het gedrag van China is dus verwijtbaar maar wel voorspelbaar. Aan de andere kant heeft China ondanks dit corruptieprobleem wel een voet aan wal gezet in Angola. Angola is wellicht niet geholpen met het corruptieprobleem maar andere problemen zijn wel aangepakt.

§4.5 Verbeteringen door China op gebied van gezondheid, scholing en infrastructuur

NGO's zoals Human Right Watch, maar ook instituten als het IMF of de Wereldbank lijken er soms op gebrand om aan te tonen dat de Chinese investering in Angola een zeer slechte ontwikkeling is. Helemaal eerlijk is dat niet. NGO's maar ook het IMF en de Wereldbank hebben vaak ook een bepaald belang bij het aanwijzen van problemen met de Chinese lening. Zoals in de vorige paragrafen is aangegeven is er wel sprake van allerlei problemen die gedeeltelijk aan China verweten kunnen worden. Er zijn echter niet alleen maar negatieve gevolgen. Er zijn ook positieve zaken die direct of indirect tot verbetering van de situatie in Angola leiden. Om deze punten nader te belichten is ervoor gekozen om de positieve ontwikkelingen in Angola door China per sector te bekijken.

Infrastructuur: Er kan wel met enige stelligheid gezegd worden dat er onderhand meer wegen zijn aangelegd en dat de infrastructuur in Angola ook toeneemt. De kwaliteit van de infrastructuur is wisselend, maar daar tegenover valt wel te stellen dat sommige gebieden die aanvankelijk onbereikbaar waren, nu wel bereikbaar zijn. Niet alleen voor de handel is infrastructuur namelijk belangrijk. Door de burgeroorlog is zoveel verwoest dat sommige gebieden onbereikbaar waren en dus ook afgesloten van bijvoorbeeld sociale voorzieningen. Het transportprobleem is natuurlijk nog niet helemaal opgelost, maar wel aantoonbaar verbeterd. Uit het rapport van de Wereldbank blijkt de verbetering die tot nu toe wel is ingezet.⁷⁴ Uiteraard merkt de Wereldbank wel op dat het nog lang niet voldoende is. Ondanks dat de Wereldbank hier gelijk in heeft moet hun eigenbelang niet over het hoofd worden gezien. Wanneer er over infrastructuur wordt gesproken gaat het niet alleen om wegen,

---

⁷⁴ N. Pushak en V. Foster, *Angola's Infrastructure. A Continental Perspective*, 24.

bruggen en dergelijke. Aan bijvoorbeeld elektriciteitsvoorzieningen moet ook gedacht worden. Dankzij de Chinese investeringen zijn nu meer mensen voorzien van licht.

Gezondheid: Een economie kan niet goed groeien als de bevolking ongezond is en er daardoor werkkraft verloren gaat. Op dit moment kampt Angola nog met veel problemen zoals cholera of andere ziektes die vaak door slechte sanitaire omstandigheden veroorzaakt worden. Er is wel vooruitgang op dit vlak. China heeft niet alleen ziekenhuizen gebouwd, maar ook vele watervoorzieningen. Het kopje ‘health’ is dan ook groot in de Chinese investeringen, zo blijkt uit onderzoek.⁷⁵ De Wereldbank heeft daarnaast ook berekend dat de watervoorziening verbeterd is en meer mensen nu toegang hebben tot drinkwater. Het aanleggen van pijpleidingen voorkomt dat mensen ziek worden van open riolen. Het workingpaper van de Wereldbank schrijft dan ook:

‘Angola has made important progress in reducing reliance on open defecation. In 2007, 24 percent of the population practiced open defecation compared to 49 percent in 2001. Even though the improvement has been significant, the percentage is still high, at almost twice the level of middle-income countries.’⁷⁶

Dit citaat geeft aan dat Angola er nog lang niet is maar dat de goede weg wel in is geslagen. Uiteraard meldt de Wereldbank niet dat veel verbeteringen door de lening van China mogelijk zijn gemaakt maar als we dit working paper van de Wereldbank vergelijken met de cijfers die bekend zijn wordt de uitkomst wel duidelijk. Het artikel van onderzoekers Indira Campos en Alex Vines geeft duidelijk aan welke doeleinden Chinese leningen worden gespendeerd. Als dit vergeleken wordt met de punten van vooruitgang die de Wereldbank beschrijft kan wel worden geconcludeerd dat de Chinese bijdrage vrij groot is.⁷⁷

Telefonie en communicatie: Op het gebied van internet, telefonie heeft er veel vooruitgang plaatsgevonden in de afgelopen jaren. Er heeft een kleine ICT-boom in slechts een decennium tijd plaatsgevonden. Vooral in de tweede fase van de lening is veel geïnvesteerd in deze sector.⁷⁸ Deze sector is ook terug te vinden in het paper van de Wereldbank. Het internet en mobiele telefoongebruik zijn omhoog geschoten volgens de statistieken van de Wereldbank. Het gaat hierbij niet om vaste telefoonlijnen maar vooral om mobiel en internetgebruik. Als de groei van telefoongebruik in Angola wordt vergeleken met

---

⁷⁵ I. Campos & A. Vines, *China and Angola*, 10.

⁷⁶ N. Pushak en V. Foster, *Angola’s Infrastructure. A Continental Perspective*, 34.

⁷⁷ I. Campos & A. Vines, *China and Angola*, 10.

⁷⁸ I. Campos & A. Vines, *China and Angola*, 9.

de groei van telefoongebruik in andere Afrikaanse landen is de groei in Angola niet extreem te noemen. Echter, in Angola zelf is de verandering wel duidelijk te merken. In **bijlage 9** is een tabel van de groei te vinden van de internettoename in Angola.

Educatie: Hoewel de Angolese overheid zelf heel weinig van het budget aan educatie uitgaf is daar met de Chinese lening wel een verandering in gekomen. Een deel van de Chinese lening is zowel in de eerste als de tweede fase speciaal voor educatie bedoeld. Er zijn bijvoorbeeld verschillende scholen gebouwd, voornamelijk voor lager onderwijs. Daarnaast heeft China ook een aantal doktoren naar Angola gestuurd in 2006 om voor een aantal jaar de Angolese artsen op te leiden en bij te staan.⁷⁹ Wanneer een school gebouwd gaat worden verschijnt dit ook vaak in de Angolese pers. Onlangs is er weer een ‘friendshipschool’ in Huambo gebouwd, een stadje in het midden van Angola.⁸⁰ Educatie is nog steeds onderontwikkeld maar het is een goed teken dat er meer scholen bijkomen voor mensen die jarenlang überhaupt niet naar school konden.

§4.6 Handel op internationaal niveau

Als we het Ricardomodel en het Heckscher-Ohlinmodel erbij halen is de vraag of de lening van China de specialisatie van Angola versnelt.

In het eerste hoofdstuk is duidelijk geworden dat de huidige specialisatie van Angola op dit moment bij olie ligt. Met de aanleg van infrastructuur is het transportprobleem van Angola in ieder geval verbeterd, wat ook de handel van olie ten goede komt. Hierdoor nemen de kansen van Angola op de internationale markt toe. Door grootschalig olie te exporteren en meer olievelden aan te boren specialiseert Angola zich daarin. De vraag is wel voor hoe lang, want de olievoorraden zijn ook niet oneindig. Specialisatie is dus maar een beperkt begrip omdat het gaat om het aanboren van ruwe olie en niet zozeer om het vervaardigen van producten. Daarnaast is er nog een ander punt van belang: het OPEC lidmaatschap van Angola. Zoals gezegd is Angola sinds 2007 lid en is in 2009 begonnen met het inperken van olie-export. De OPEC vraagt vermindering van de olieverkoop van al haar leden om zo stabilisatie in de oliemarkt te brengen. Angola kan dus niet onbeperkt doorpompen met olie. In **bijlage 10** is hier een schematisch overzicht van te vinden.⁸¹

---

⁷⁹ Ibidem, 22.

⁸⁰ Agencia Angola Press, ‘Huambo gains Angola-China friendship primary school’ (versie 2-1-2013) http://www.portalangop.co.ao/motix/en_us/noticias/educacao/2013/1/5/Huambo-gains-Angola-China-friendship-primary-school,801b9453-0ce5-4dd4-bca8-b86a270adba0.html (1-6-2013).

⁸¹ A. Vines et al. *Thirst for African Oil: Asian National Oil Companies in Nigeria and Angola* (London Chatham House 2009) 32.

Er zijn echter nog veel andere comparatieve voordelen van Angola die nog niet echt zijn geëxploiteerd of onderzocht. De laatste jaren wordt de mijnsector, vooral diamanten, ook voor China aantrekkelijker en wordt er dus ook moeite gedaan om de toegang daartoe te vergemakkelijken.⁸² Het eerder aangestipte gaspotentieel van Angola is net als olie en diamanten een specialisatie die niet eeuwig blijft bestaan omdat grondstoffen op ten duur op raken. China heeft ook de toegangswegen tot de diamantmijnen verbeterd tijdens de bouw van infrastructuur.

Er waren ook producten die niet grondstoffen betreffen zoals waterkracht maar ook de agrarische sector. China helpt op dit moment ook mee om waterkrachtcentrales te bouwen om zo deze energie ook op te wekken. In de agrarische sector is China ook actief. De agrarische sector heeft echter nog wel een enorme achterstand dat het nog een tijd gaat duren voordat de effecten van deze investering zichtbaar zijn. Op dit moment worden irrigatiesystemen aangelegd en lokale arbeiders ingezet om het land te bewerken. Dit is een gunstig teken maar het land is zo verwoest dat het nog een tijd gaat duren voordat er grootschalige landbouw kan plaatsvinden. China investeert in deze landbouw, wellicht ook met het oog op de toekomst omdat China zelf ook baat heeft bij voedseltoevoer. Angola zou hier zeker haar specialisatie van kunnen maken maar dan moet er niet aan een korte termijn gedacht worden.

Uit het model van Hekscher en Ohlin bleek dat de handelsbalans optimaal was als het land kon importeren wat het nodig had en exporteren waarin het goed was. Een bilaterale handel tussen twee landen zou in vrije handelomstandigheden gebeuren en zou beide landen uiteindelijk ten goede komen. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de export naar China is gestegen. Het gaat daarin vooral om olie uiteraard. Naast olie heeft China ook meer interesse gekregen voor de diamantensector en bouwt het ook mee aan toegangswegen tot mijnen. De diamantenstroom groeit dus ook. Andere exportproducten zijn tot op heden, zoals ook in hoofdstuk 1 is uitgelegd, afwezig omdat specialisatie hiervan nog niet heeft kunnen ontwikkelen. Een start is wel gemaakt.

De vraag is natuurlijk ook wat het betekent voor de import. De import van China naar Angola bestaat voornamelijk uit bouwproducten die nodig zijn voor het bouwen van allerlei projecten. Met de toename van het aantal projecten en de verschillende fases van de leningen nam daardoor de Chinese import in Angola toe.⁸³ De groei van deze import en export is schematisch in **bijlage 11** terug te vinden.

---

⁸² R. Sandrey, 'The Impact of China-Africa Trade Relations' 60.

⁸³ I. Campos & A. Vines, *China and Angola*, 15.

Daarnaast is er een kleine verhoging te merken in consumptiegoederen. Het is niet ondenkbaar dat de Angolese markt overspoeld kan raken met goedkope Chinese consumptiegoederen. Tot op heden is dat nog niet het geval want Angola importeert ook veel uit bijvoorbeeld de Europese Unie. Ondenkbaar is het Chinese scenario zeker niet. In andere Afrikaanse landen zoals Sierra-Leone is de lokale markt wel degelijk overspoeld met goedkope Chinese consumptiegoederen.⁸⁴

Een ander probleem is dat de import van allerlei consumptiegoederen of bouwmaterialen niet altijd de Angolese markt ten goede komen. Een overvloed van consumptiegoederen vernietigt de lokale en vaak fragiele markt. De import van bouwmaterialen kan ook problematisch zijn omdat secundaire industrie in Angola dan ook niet van de grond zal komen. Dit is een zeer urgent probleem omdat veel bouwmaterialen nog steeds worden geïmporteerd.

---

⁸⁴ Centre for Chinese Studies, 'China's Interest and Activity in Africa's Construction and Infrastructure Sectors' 76.

Conclusie

Angola heeft nog een lange ontwikkeling voor de boeg. Voor een land dat pas een decennium uit de burgeroorlog is verlost is dat geen gek scenario. Toen Angola in 2002 deze oorlog net achter zich had gelaten was China vrijwel de enige grootschalige investeerder die in het gat wilde stappen. De bilaterale lening tussen China en Angola en de daarmee gepaarde handel kent zowel voor- als nadelen.

In het onderzoek is gebleken dat veel van de problemen met politieke besluitvorming te maken hebben. Angola heeft een hoop comparatieve voordelen maar weet deze niet optimaal te benutten omdat de Angolese samenleving een gesloten samenleving is met een vrij corrupte elite. China heeft geen enkele verandering of wijziging hierin teweeg kunnen of willen brengen. Daarmee raakt de kritiek van organisaties als het IMF, Wereldbank of Human Right Watch zeker een pijnlijk punt. Angola kan zich op deze manier niet verder ontwikkelen omdat het corruptieprobleem een hoop goede ontwikkeling verhindert.

Aan de andere kant als we de theorie van Douglas North helemaal volgen is het de vraag of een gesloten samenleving wel een andere gesloten samenleving kan helpen. De lening van China en de nationale EximBank is bilateraal van aard en alle projecten en contracten gaan via de Chinese en de Angolese overheid. Het is dus een samenwerking tussen twee staten op politiek hoog niveau tussen twee elitegroepen. Er zijn geen bedrijven of organisaties bij betrokken die los staan van deze twee staten. Met andere woorden: kan China wel Angola helpen als het gaat om corruptie? China is zelf ook een eenpartijstaat met een corrupte elite en verschilt politiek gezien daarom niet zo heel veel van Angola. In dit onderzoek is daarom geconcludeerd dat het onrealistisch is om van China te verwachten dat het Angola gaat helpen met het corruptieprobleem.

China heeft Angola daarnaast niet of nauwelijks geholpen op het gebied van werkgelegenheid of het creëren van kansen voor lokale ondernemingen. Dit heeft ook met het economische motief van China te maken. Het creëren van werkgelegenheid (of het ontbreken daar van) is niet alleen de Chinese overheid maar ook de Angolese overheid aan te rekenen. De Angolese elite ziet liever dat projecten op tijd af zijn dan dat er geïnvesteerd wordt in duurzame ontwikkeling zoals het opleiden van Angolese werknemers. Beide overheden streven alleen naar korte termijn projecten waarbij de deadlines belangrijker zijn dan het

creëren van een duurzaam investeringsklimaat. Dit probleem hangt ook weer samen met de theorie van North en de aard van de lening omdat in een gesloten samenleving zoals Angola de elite eigen prioriteiten vaak voorop stelt. Dit is een contract is tussen twee elites van twee gesloten samenlevingen met allebei eigen belangen.

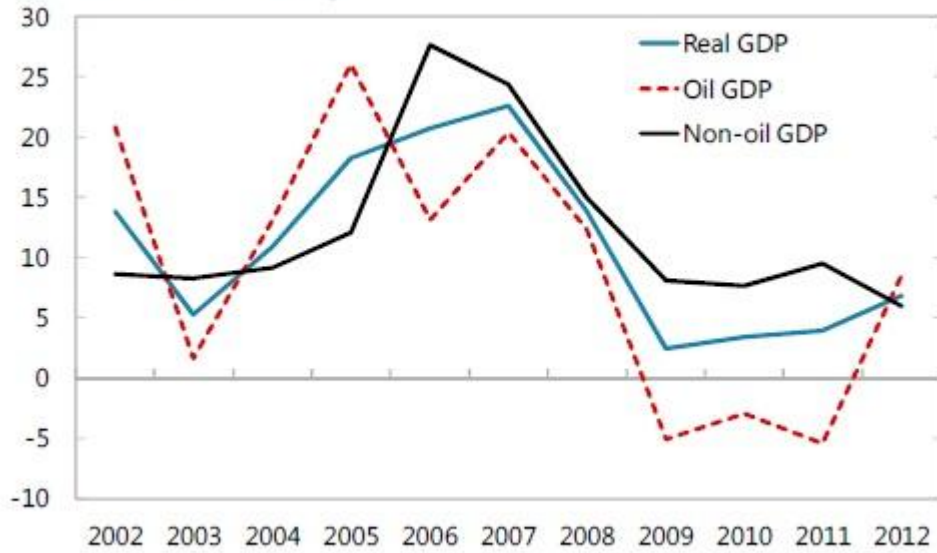
Er zijn desondanks wel goede punten ook aan te merken. Er zijn meer sanitaire voorzieningen en daardoor worden er minder mensen ziek van open riolen. Daarnaast is Angola nu meer voorzien van elektriciteit en heeft er een ware telefoonexplosie plaatsgevonden waardoor nu een groter gedeelte van de bevolking een mobiele telefoon bezit. Verder bezit Angola meer mogelijkheden tot vervoer en transport omdat rails en infrastructuur zijn verbeterd. Daarop valt wel een nuance te maken want zoals bleek in hoofdstuk 3 en 4 zijn deze projecten niet altijd even duurzaam te noemen. Bovendien is de infrastructuur nog bij lange na niet wat hij zou moeten zijn als we afgaan op het rapport van de Wereldbank. Maar aan de andere kant, voor een land dat eerst helemaal geen infrastructuur bezat is de stap in de goede richting gezet. Angola is bovendien door een aantal gunstige comperatieve voordelen bovendien ook niet helemaal kansloos en kan zich op de internationale markt verder ontwikkelen als de politieke problemen meer aangepakt zouden worden. De bouw van infrastructuur komt het verder specialiseren van eigen voordelen zeker ten goede.

De hoofdconclusie van de Angola-mode is dat het vooral de vraag is het een duurzame investering is of dat we hier vooral te maken hebben met een opstartfase. China heeft Angola zeker uit de put getrokken op een aantal punten dus de Angola-mode is niet alleen maar als slecht te bestempelen. Voor de opbouw van Angola heeft de lening zeker een positieve invloed gehad. Daarnaast is de internationale positie van Angola erop vooruit gegaan omdat transportproblemen aangepakt worden. Op lange termijn is het voor de ontwikkeling van Angola zelf alleen geen positieve invloed op alle vlakken. Dit komt deels doordat de corruptie van Angolese politici een hoop duurzame ontwikkeling tegenhoudt en deels omdat China weinig stappen zet in de richting van duurzame ontwikkeling. Angola heeft een hoop goede kansen maar het is dus maar de vraag wat hiervan terecht komt als er geen duurzame ontwikkeling ingezet wordt.

Bijlagen

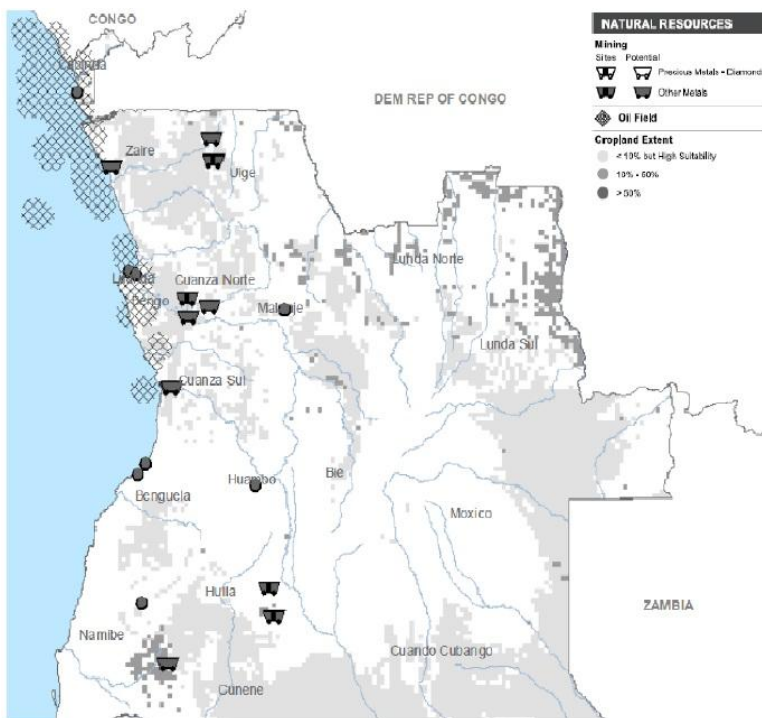
Angola - Growth, 2002-2012

(Annual Percent Change)

Sources: National authorities; and Fund staff estimates and projections.

Bijlage 1. BNP Angola⁸⁵

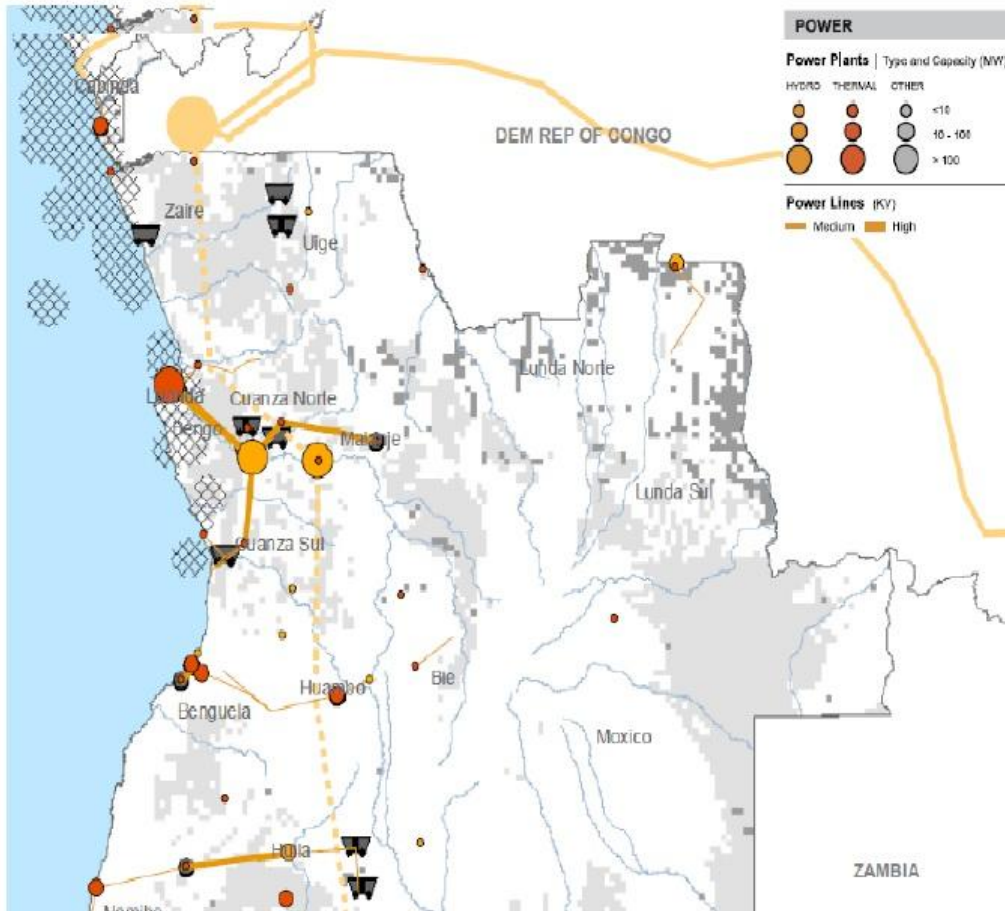

Bijlage 2a.⁸⁶

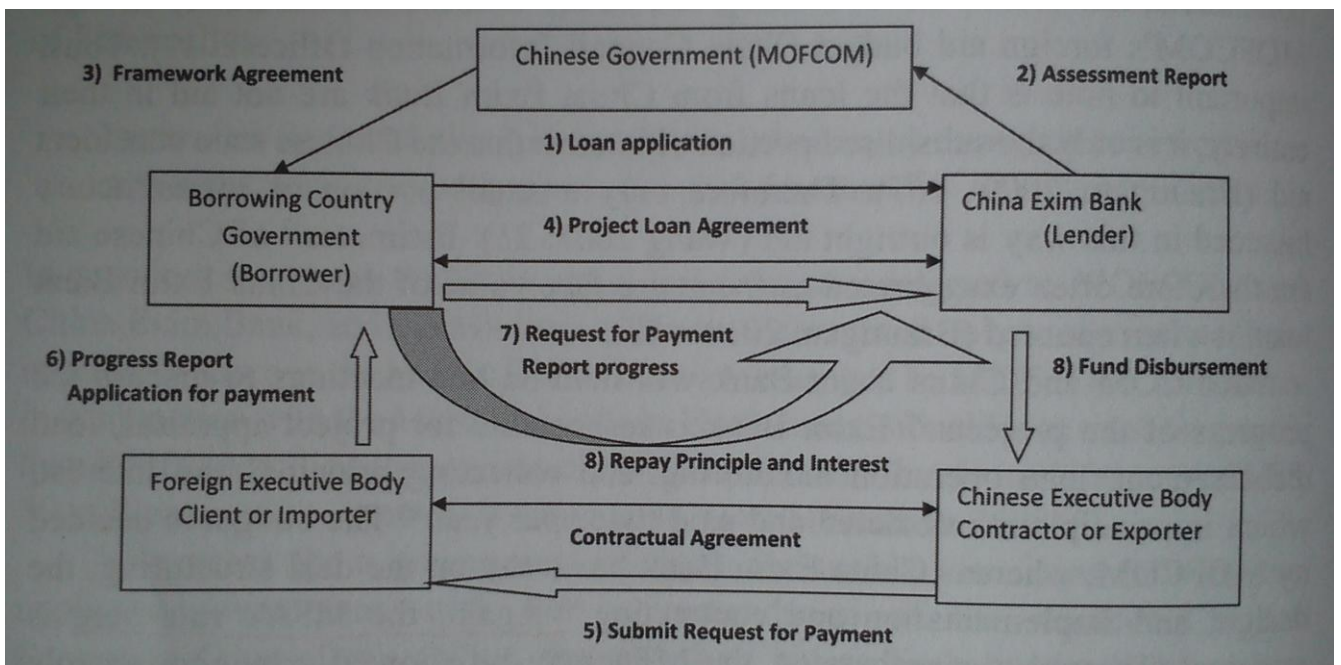
⁸⁵ International Monetary Fund, *Angola Country Report 2012* (Washington D.C. 2012) 5.

⁸⁶ Infrastructure Africa, <http://www.infrastructureafrica.org/> (versie 29-6-2013).

d. Power, and natural resources

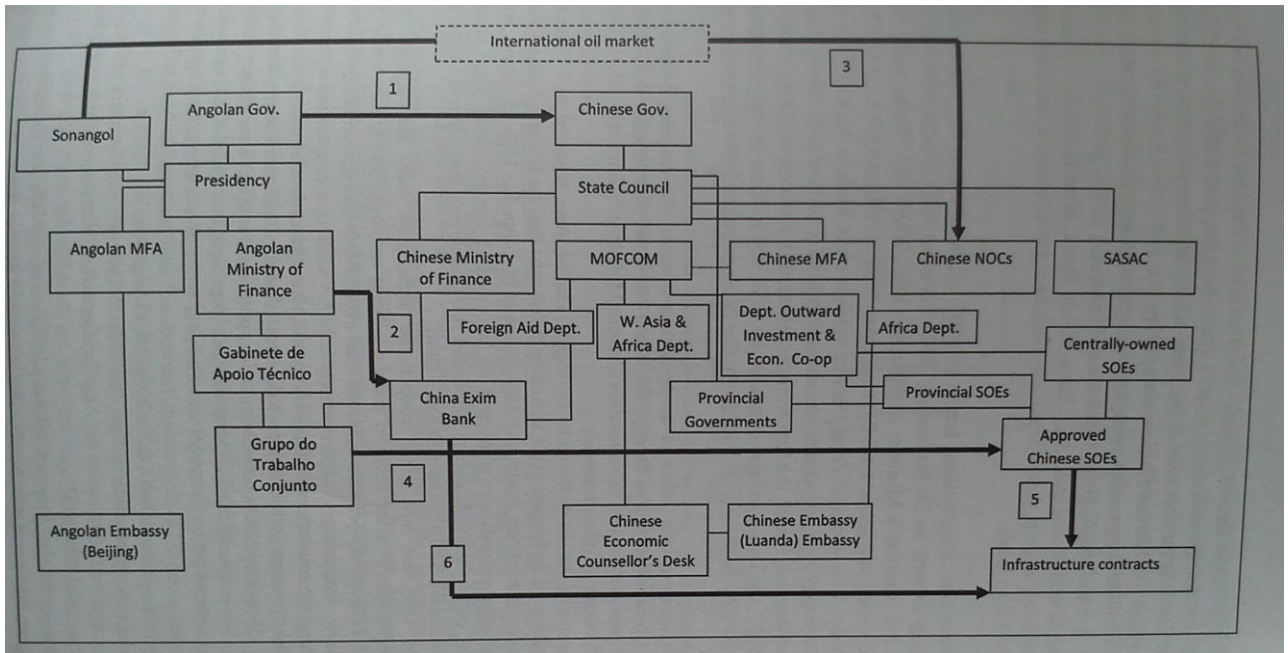
Bijlage 2b.⁸⁷

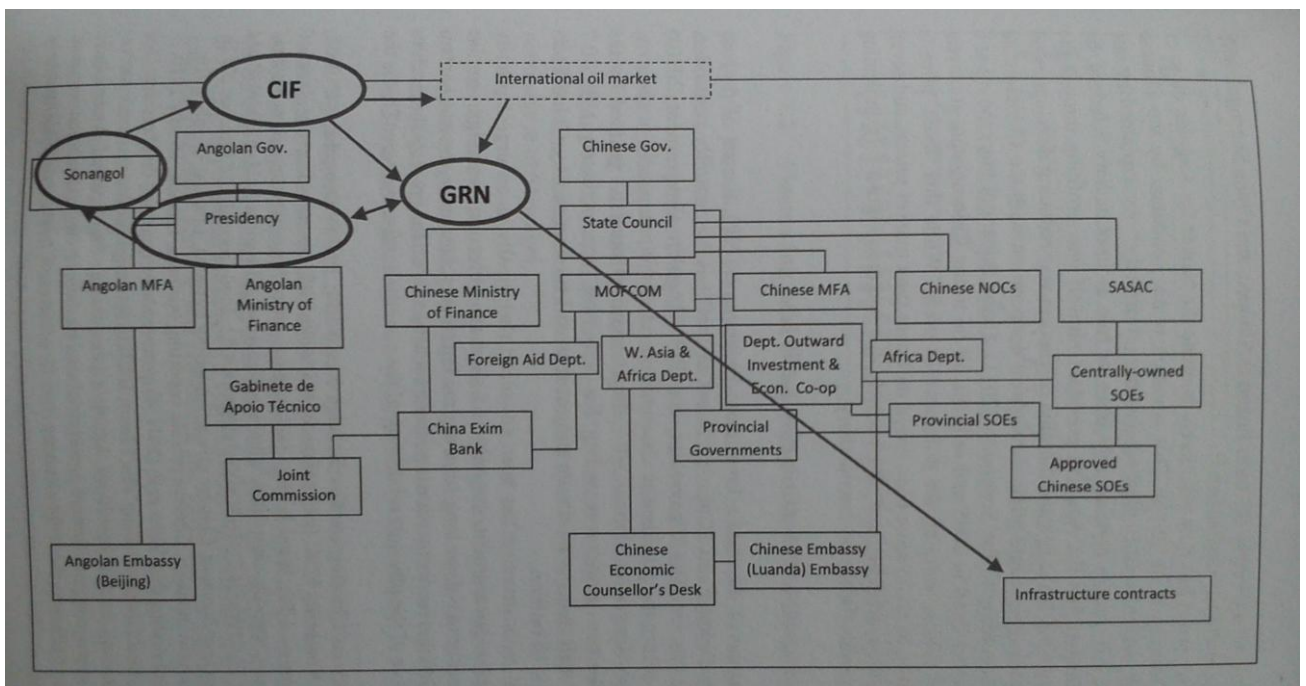
Bijlage 3. Framework van de Angola-mode⁸⁸

⁸⁷ Infrastructure Africa, <http://www.infrastructureafrica.org/> (versie 29-6-2013).

⁸⁸ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 68

Bijlage 4. De Angolese constructie in schema.⁸⁹

Bijlage 5. De constructie met het CIF die via de president loopt⁹⁰

⁸⁹ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 77.

⁹⁰ *Ibidem*, 139.

**Table A1: Projects financed by China
Construction Bank & EximBank in 2002**

Project	Total value (US\$m)
Phase I of the rehabilitation of the 444 km Luanda Railway	90
Phase I of the rehabilitation and expansion of the electrical network of Luanda	15
The rehabilitation of electricity networks of Lubango	15
The rehabilitation of electricity networks of Namibe and Tombowa	25
A project related to telecommunications	N/A

Source: Angolan Ministry of Finance (2007); Angolan Ministry of Energy and Water (2007)

**Table A2: Projects financed by EximBank of China
(phase I)**

Sector	Number of contracts	Total value (US\$m)
Health	9	206.1
Education	8	217.2
Energy and Water	8	243.8
Agriculture	3	149.8
Transport	1	13.8
Social Communication	1	66.9
Public Works	1	211.7
TOTAL	31	1,109.3

Source: Angolan Ministry of Finance (2007)

Bijlage 6. Overzicht van de eerste fase⁹¹

**Table A3: Projects financed by EximBank of China
(phase II)**

Sector	Number of contracts	Total value (US\$m)
Health	1	43.8
Education	3	229.6
Energy and Water	3	144.9
Agriculture	1	54.0
Fisheries	3	266.8
Post and	4	276.3
Public Works	2	89.5
TOTAL	17	1104.9

Source: Angolan Ministry of Finance (2007)

**Table A4: EximBank 'Complementary Action'
Projects**

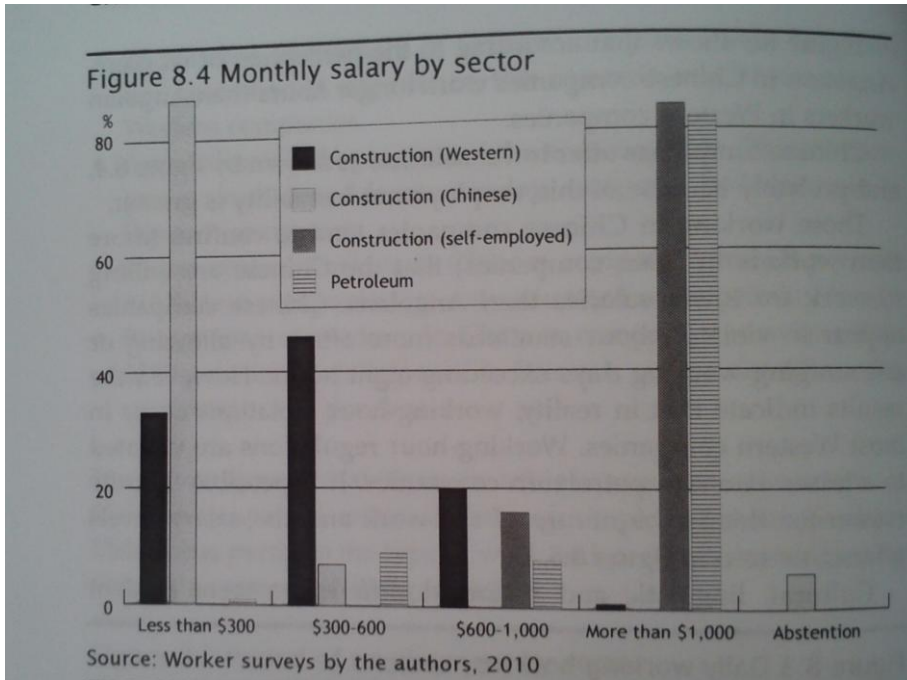
Sector	Total value (US\$m)
Health	159.4
Education	145.6
Energy and Water	76.5
Education and Health	1.7
Fisheries	40.0
Telecommunications	56.3
Public Works	65.5
TOTAL	545.0

Source: Angolan Ministry of Finance (2007)

Bijlage 7. Overzicht fase 2 en herstelwerkzaamheden⁹²

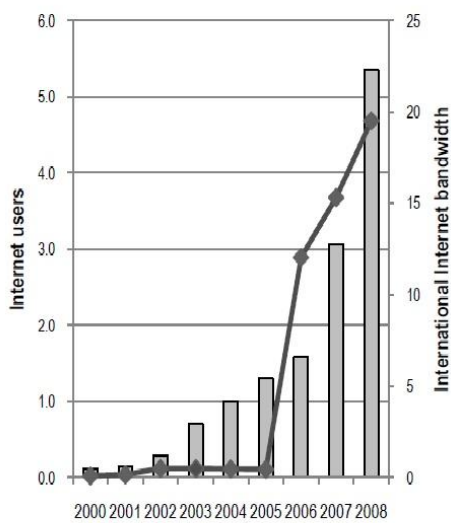
⁹¹ Vines, A. (ed.) *Thirst for African Oil*, 63.

⁹² *Ibidem*, 63.

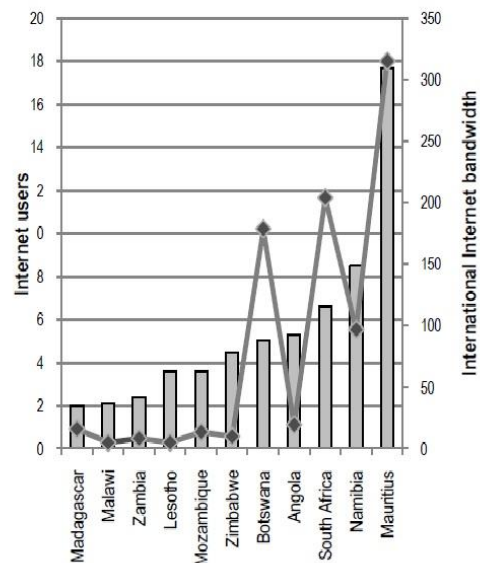

Bijlage 8. Enquete van maandsalarissen bij Chinese, Westerse en Angolese werkgevers⁹³

a. Internet service trends, Angola, 2000-08

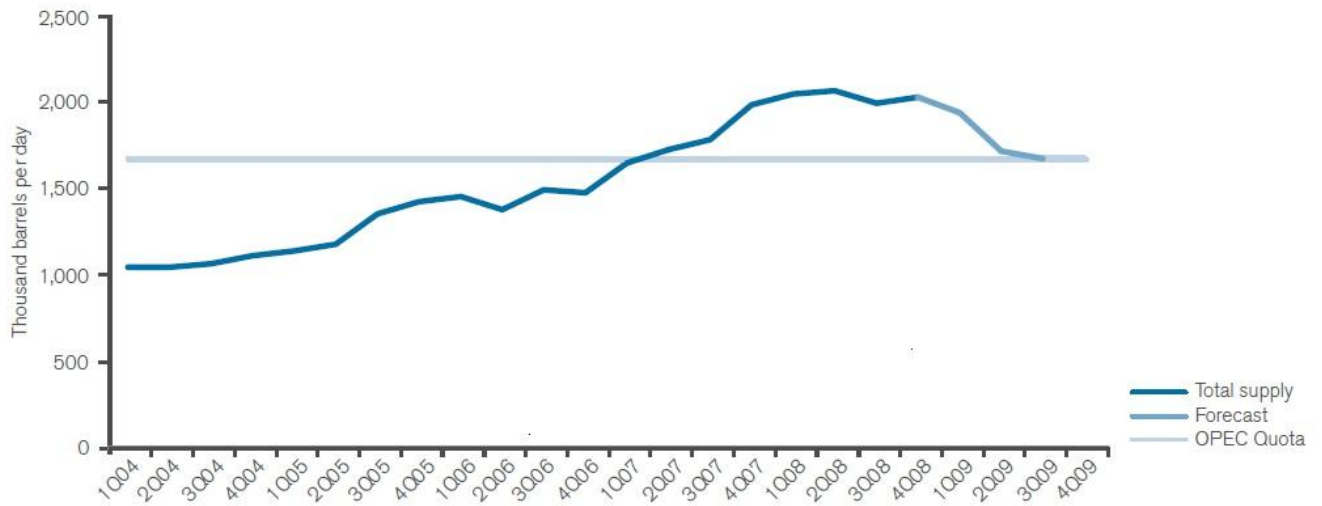
b. Internet service trends, southern Africa, 2008

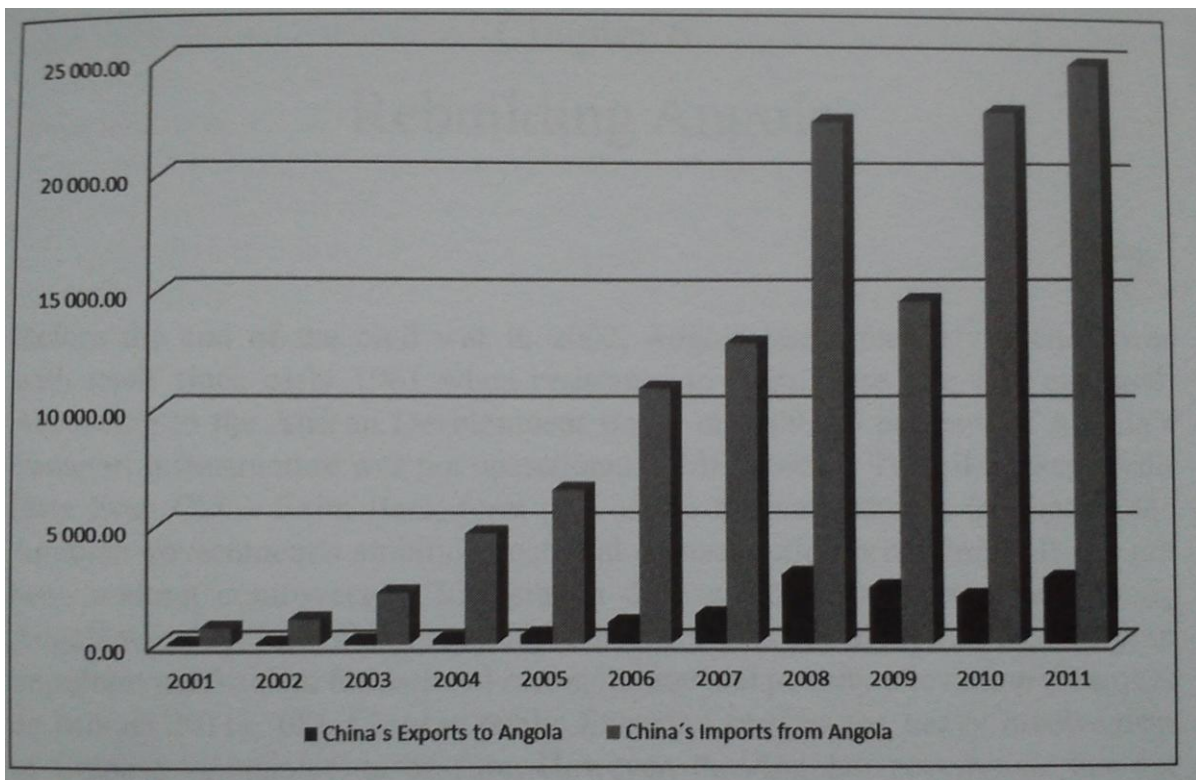
Bijlage 9. Overzicht van het internetgebruik in Angola en de rest van zuidelijk Afrika.⁹⁴

⁹³ S. Quintao and R. Santos 'Chinese corporate practises in Angola- myths and facts' 156.

⁹⁴ N. Pushak en V. Foster, *Angola's Infrastructure. A Continental Perspective*, 40.

Bijlage 10. Totale uitvoer van olie van Angola en de OPEC quota.⁹⁵

Bijlage 11. China's export naar en import van Angola.⁹⁶

⁹⁵ Vines, A. (ed.) *Thirst for African Oil*, 32.

⁹⁶ Lucy Corkin, *Uncovering African Agency*, 97.

Literatuurlijst

- AfDB, OECD, UNDP, UNECA, *Africa Economic Outlook 2012: Angola* (Issy les Moulineaux 2012).
- AFRODAD, *Mapping Chinese development Assistance in Africa: An Analysis of the experiences of Angola, Mozambique, Zambia and Zimbabwe*. (Harare 2008).
- Arvis J. e.a, *Connecting to Compete 2012. Trade Logistics in the Global Economy* (Washington 2012).
- Brautigam, D. *The Dragon's Gift. The real story of China in Africa* (Oxford 2009).
- Centre for Chinese Studies, *China's Interest and Activity in Africa's Construction and Infrastructure Sectors. A research undertaking evaluating China's involvement in Africa's construction and infrastructure sector prepared for DFID China* (Stellenbosch 2006).
- Corkin, L. *Uncovering African Agency. Angola's Management of China's Credit Lines* (Farnham 2013).
- Campos I. & Vines A., *China and Angola. A Pragmatic Partnership?* (London 2008).
- Dent, C.M. (ed.) *China and Africa Development Relations* (London 2011).
- Foster V. e.a., *Building Bridges: China's Growing Role as an Infrastructure Financier in Sub-Saharan Africa*. (Washington, D.C.: Worldbank 2008).
- Human Right Watch, *"Transparantie and Accountability in Angola." An Update*. (New York 2010).
- Husted S. en M. Melvin, *International Economics. 9th Edition* (New Jersey 2012).
- International Monetary Fund, *Angola Country Report 2012* (Washington D.C. 2012).
- James, W.M. *A Political History of the Civil War in Angola 1974-1990* (New Jersey 1992).
- Leamer E. *The Heckscher-Ohlin model in theory and practise* (New Yersey 1995).
- Luisa Abrantes, M. *How to invest in Angola. ANIP Investment Guide* (Luanda 2013).
- North, D.C., Walis J.J. en Weingast B.R., *Violence and Social Orders* (New York 2009).
- Powers, M., Alves, C. (ed.) *China & Angola. A Marriage of Convenience?* (Oxford 2012).
- Pushak N. en Foster V., *Angola's Infrastructure. A Continental Perspective* (Policy Research Working Paper, Washington, D.C.: Worldbank 2011).
- Rotberg, R.I. (ed.) *China into Africa. Trade, Aid, and Influence* (Cambridge 2008).

Sandrey, R. *The Impact of China-Africa Trade Relations: The Case of Angola* (African Economic Research Consortium, Nairobi 2009).

Stiglitz, J. *Making Globalization Work* (London 2007).

Vines, A. et al. *Thirst for African Oil: Asian National Oil Companies in Nigeria and Angola* (London Chatham House 2009).

Tang, X., 'Bulldozer or Locomotive? The Impact of Chinese Enterprises on the Local Employment in Angola and the DRC.' *Journal of Asian and African Studies* (2010 vol 45) 350-368.

Bronnen:

Agencia Angola Press, 'Huambo gains Angola-China friendship primary school' (versie 2-1-2013) http://www.portalangop.co.ao/motix/en_us/noticias/educacao/2013/1/5/Huambo-gains-Angola-China-friendship-primary-school,801b9453-0ce5-4dd4-bca8-b86a270adba0.html (1-6-2013).

CIA, 'The World Factbook' (versie 15-4-2013) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ao.html> (geraadpleegd op 5-5-2013).

China EximBank, 'Chinese Government Concessional Loan and Preferential Export Buyer's Credit' (datum onbekend) http://english.EximBank.gov.cn/businessarticle/activities/loan/200905/9398_1.html (versie 27-5-2013).

Financial Times, 'Infrastructure: Big projects fall behind schedule' (versie 23-1-2008) <http://www.ft.com/cms/s/0/58079b3a-c897-11dc-94a6-0000779fd2ac.html#axzz2UDoAqwae> (23-5-2013).

Infrastructure Africa, <http://www.infrastructureafrica.org/> (versie 29-6-2013).

Redvers, L. 'Safety fears for a hospital in Luanda' (10-7-2010) http://www.bbc.co.uk/worldservice/africa/2010/07/100707_angolahospital.shtml (versie 24-5-2013)

Smith, D. 'Flat, cars and oil for China: Angola's growth tempered by growing inequality' (versie 30-8-2012) <http://www.guardian.co.uk/world/2012/aug/30/angola-elections-china-oil-growing-inequality> (3-6-2013).